

1

597

χρ 575

Η ΗΠΕΙΡΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ Η' ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1985 ΤΕΥΧΟΣ 1

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Η ομορφιά ενός τόπου αναμφισβήτητα εξαρτάται κατά κύριο λόγο από λωρίδα και την πανίδα του.

Στο όρο χλωρίδα ως γνωστόν περιλαμβάνεται ολόκληρο το φυτικό λειο από τα μικρά χορταράκια και λουλουδάκια μέχρι τα πανύψηλα κά δένδρα, ενώ στην πανίδα περιλαμβάνονται όλα τα ζώα που ζουν σε γεωγραφική περιοχή, όλα τα έντομα, ο φτερωτός κόσμος των πουλιών κατ' επέκταση τα φάρια των θαλασσών, των λιμνών και των ποταμών. Στην 'Ηπειρο, με τα πανύψηλα δασωμένα βουνά της τους καταπίνους κάμπους της, τις μαγευτικές ακρογιαλιές της και τα κατακάθαρα ιμια της, με μεγάλη απλοχεριά ο πλάστης έδωσε μια πανέμορφη γίδα και πανίδα.

Και η μεν χλωρίδα θα μπορούσαι να πούμε, εκτός από λίγες ττώσεις λαθρούλοτομιών και πυρκαϊών, διατηρείται σε αρκετά καλή υπαση, έτσι ώστε μπαίνοντας κανένας σε μια δασική ή αγροτική οχή να καταγοητεύεται από την ομορφιά της ενώ αντίθετα η πανίδα γίνεται συνεχώς τα ανηλεή χτυπήματα του σύγχρονου πολιτισμού, έτσι να κινδυνεύει όχι απλώς να μειωθεί, αλλά εξ ολοκλήρου να στραφεί και να εξαφανιστεί.

Η κυριώτερη και πιο βασική αιτία είναι το ληστρικό κυνήγι και το ιστο ψάρεμα που γίνεται σήμερα με τα πιό φονικά μέσα χωρίς κανένα ιστικό έλεγχο και καμιά Κρατική μέριμνα για τη μεγάλη καταστροφή γυντελείται στο βασικό αυτό τομέα.

Κατά εκαποντάδες κατακλύζουν την Ηπειρωτική ύπαιθρο οι πάσις ως κυνηγοί από τα μεγάλα αστικά κέντρα σκορπώντας παντού στο ί τους τον όλεθρο και την καταστροφή στο ζωϊκό αυτό κόσμο από τα αθή πουλάκια μέχρι τους λαγούς και τα αγριογούρουνα.

Ακόμα και Ιταλοί κυνηγοί κατά δεκάδες διατρέχουν την Ηπειρωτική ύπαιθρο σκορπώντας και αυτοί την καταστροφή, γιατί εδώ όπως φαίνεται το βρίσκουν ξέφραγο το αμπέλι και μπορούν εύκολα να μπαινοβγαίνουν.

Βεβαίως κυνήγι γινότανε και τα παλιότερα χρόνια, αλλά το κυνήγι εκείνο δεν μοιάζει σε τίποτε με το σημερινό.

Τότε ήταν ένα πραγματικό άθλημα και μια διασκέδαση, γιατί τα όπλα που χρησιμοποιούσαν το δίκανο και σε μερικές περιπτώσεις και το εμπροστογιομή σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσαν να εξολοθρεύσουν τα θηράματα.

΄Υστερα δεν ήταν εύκολη η προσπέλαση σε όλες τις τοποθεσίες και λόγω των μεγάλων αποστάσεων που έπρεπε να διανυθούν με τα πόδια και λόγω του απόκρημνου των εδαφών.

Σήμερα οι συνθήκες είναι τελείως διαφορετικές. Τα επαναληπτικά όπλα που χρησιμοποιούνται είναι φονικώτατα, οι αμαξιτοί δασικοί δρόμοι που ανοίχτηκαν σχεδόν παντού για λόγους ορθής εκμετάλλευσης των δασών φέρνουν τους κυνηγούς με τα I.X. αυτοκίνητα τους και στις πιο απρόσιτες περιοχές, έτσι ώστε τα κρυσφήγετα των ζώων να είναι στη διάθεση των κυνηγών.

Εκτός απ' αυτούς μεγάλη καταστροφή κάνουν στον φτερωτό κόσμο των πουλιών τα λεγομένα αεροβόλα όπλα που χρησιμοποιούνται από παιδιά και κυρίως από εφήβους.

Τα παλιά χρόνια τα πουλιά τα κυνηγούσαν τα παιδιά με τη σφεντόνα και πολύ λίγα μπορούσαν να σκοτώσουν.

Σήμερα με τα φονικά αυτά όπλα τα σκοτώνουν κατά δεκάδες, αποδεκατίζοντας έτσι σε τρομακτικό βαθμό, αυτούς τους τόσο συμπαθείς συντρόφους του ανθρώπου, που με τη μελωδία τους τέρπουν την ανθρώπινη ψυχή, και τα περισσότερα από αυτά είναι ωφέλιμα στην υγεία του ανθρώπου και στη γεωργία.

΄Έτσι τείνουν να εξαφανιστούν τα κοτσίφια με το μελωδικό τους κελάδημα, οι βουνίσιες οι πέρδικες τα χαριτωμένα αυτά φτερωτά πλάσματα των Ηπειρωτικών βουνοπλαγιών και τόσα και τόσα άλλα.

Η αναφορά σε μερικούς αριθμούς δείχνει την τραγικότητα του θέματος. Στη χώρα μας υπάρχουν 327.000 κυνηγοί, ενώ στη γειτονική Βουλγαρία είναι 5.000, στη Πολωνία 2.000 και στη Δυτική Γερμανία περίπου 50.000.

Ανάλογη ζημιά γίνεται και στα ψάρια των Ηπειρωτικών ποταμιών με τη ληστρική αλιεία που τους γίνεται με τα πιο καταστρεπτικά μέσα, με αποτέλεσμα τα ποτάμια μας να γίνουν ποτάμια νεκρά από πλευράς ενάλιου πλούτου.

΄Υστερα από όλα αυτά προβάλλει αμείλικτο το ερώτημα έως πότε θα συνεχίζεται αυτή η κατάσταση;

Δεν υπάρχουν αρμόδιοι που θα πρέπει να συγκινηθούν και να πάρουν τα κατάλληλα μέτρα προτού ολοκληρωθεί η καταστροφή;

Από το Μουσείο της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών. Ηπειρωτική γυναικεία φορεσιά.

Η απάντηση είναι ότι υπάρχουν αρμόδιοι που όμως μέχρι σήμερα δεν αντιμετώπισαν με τη σοβαρότητα που θα έπρεπε το μεγάλο αυτό πρόβλημα.

Υπάρχουν στο Υπουργείο Γεωργίας και Διεύθυνση Θήρας και Διεύθυνση Αλιείας. Θα τις ρωτήσουμε πως βλέπουν αυτό το πρόβλημα και πως σκέπτονται να το αντιμετωπίσουν;

Όταν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης Δυτική Γερμανία, Σουηδία, Γαλλία κλπ., αλλά και της Ανατολικής Ευρώπης ακόμα και στις Βαλκανικές χώρες τα θηράματα προστατεύονται κατά τον πιο αποτελεσματικό τρόπο, - επιτρέπεται σε μια χώρα σαν τη δική μας που θεωρείται η γενέτειρα του πολιτισμού ο ζωϊκός αυτός κόσμος που εκτός των άλλων αποτελεί και την ομορφιά του τόπου μας να εξοντώνεται κατά τέτοιο καταστρεπτικό τρόπο χάρη της διασκέδασης ορισμένων ανθρώπων ή έστω και κάποιας υλικής απολαυής;

Το ερώτημα δεν αφορά μόνον τις Διευθύνσεις Θήρας και Αλιείας του Υπουργείου Γεωργίας που έχουν και την κυρία ευθύνη στο θέμα, αλλά και τις Νομαρχίες και τις Τοπικές Αυτοδιοικήσεις της Ιδιαιτέρας μας πατρίδας.

Η «ΗΠΕΙΡΟΣ»

ΜΙΑ ΘΕΡΜΗ ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ

Αγαπητέ Συμπατριώτη,

Αυτό το περιοδικό για να ζήσει έχει ανάγκη και από τη δική σου οικονομική ενίσχυση. Το ποσό των 300 δραχμών για το εσωτερικό και των 15 δολλαρίων για το εξωτερικό, που είναι η ετήσια συνδρομή του, είναι ασήμαντο, και όμως πολύ σημαντικό για την «ΗΠΕΙΡΟ» μας, όταν το πληρώνουν όλοι οι συνδρομητές.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ 1913

του κ. Κων/νου Γκανιάπσα

Ομοτίμου καθηγητού και πρώην πρυτάνεως του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Μετά τα επτά άρθρα που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό ΗΠΕΙΡΟΣ και περιλαμβάνουν την πορεία και σταδιοδρομία της Ηπείρου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της απελευθερώσεως από τον τουρκικό ζυγό το 1913 και που αποτελούν το πρώτο μέρος των δημοσιεύσεών μας για την Ήπειρο, ακολουθεί το δεύτερο μέρος με τα σχολεία και γενικά την παιδεία, με την πολιτιστική κατάσταση, με τη βιοτεχνία, με το εμπόριο και με άλλα συναφή θέματα κατά τη διάρκεια της μακραίωνης τουρκοκρατίας. Πριν όμως αρχίσουμε το δεύτερο μέρος, θεωρούμε χρήσιμο να προτάξουμε μία σύντομη περίληψη των επτά δημοσιευθέντων άρθρων, ώστε να έχει ο αναγνώστης μία συνεχή εικόνα της πορείας της Ηπείρου με τους σταθμούς-ορόσημα δια μέσου των αιώνων μέχρι της απελευθερώσεως 1913.

Η Ήπειρος πέρασε, όπως είδαμε, στη διαδρομή της μέσα από ιστορικές θύελλες και καταιγίδες και ήταν ο ακοίμητος φρουρός και προφυλακή του Έθνους σε καίριους τομείς της ζωής του, αντιστέκοντας και πολεμώντας θαρραλέα διάφορους επιδρομείς και εισβολείς, πρώτα τους Ρωμαίους, έπειτα διάφορα βαρβαρικά φύλα (Γότθους, Σλάβους, Σκλαβούνους κ.λ.π.), μετά τους Φράγκους και τέλος τους Τούρκους που ήταν και οι χειρότεροι κατακτητές. Παρόλα ταύτα όμως, η Ήπειρος, χάρη στις αρετές των κατοίκων της (φιλοπατρία, ανδρεία, ευσέβεια, δικαιοσύνη κλπ.) πέρασε ακμαία και δε γονάτισε, αλλά στάθηκε όρθια στα πόδια που στηρίζονταν στην εκκλησία, στη παιδεία, στη διατήρηση και καλλιέργεια της παρακαταθήκης του παρελθόντος (θρησκεία, γλώσσα, ήθη και έθιμα, τραγούδια, παραμύθια, μοιρολόγια κλπ.). Ως προς την εκκλησία, αυτή στάθηκε κατά την τούρκικη σκλαβιά η δυναμογόνα και ψυχοτονώτρια Μάνα των σκλάβων και έγινε ασπίδα κατά τη τυραννίας και υπηρέτρια του Έθνους σύμφωνα με τις άγραφες εντολές και παραδόσεις του και επέπλευσε μέσα στη τρικυμιώδη θάλασσα της σκλαβιάς σαν κιβωτός του κατακλυσμού. Όσον αφορά τα σχολεία, αυτά ήταν στην αρχή της σκλαβιάς σχεδόν ανύπαρκτα, ή υποτυπώδη, αλλά με την πάροδο του χρόνου έγιναν σιγά-σιγά λαμπρά διδακτήρια και με προοδευτικούς δασκάλους και υπήρξαν ο πνευματικός φάρος του υπόδουλου Γένους και φυτώρια της εθνικής αναγεννήσεως. Βοήθησαν βέβαια και άλλοι παράγοντες, όπως είναι οι κλεφταρματολοί που διατηρούσαν ελεύθερες και ανυπότακτες ολόκληρες περιοχές και με τα ηρωικά κατορθώματά τους και το πνεύμα της θυσίας ενέπνεαν και ενεθάρρυναν τους υπόδουλους, επίσης οι στρατιές φλογερών διαφωτιστών,

όπως καλογήρων, παπάδων, δασκάλων, λογίων. Σημαντική είναι η συμβολή και προσφορά των απόδημων Ήπειρωτών, οι οποίοι διέθεταν αφειδώλευτα τον στη ξενητιά αποκτηθέντα πλούτο για την ίδρυση και λειτουργία σχολείων, για τη θεραπεία και ικανοποίηση εθνικών και κοινωνικών αναγκών, αυτό που αποτέλεσε την Ήπειρωτική ευποΐα, η οποία δεν είναι ρομαντισμός, ούτε ωφέλια, αλλά εθελοντική επιστράτευση συνειδήσεως για το αγωνιζόμενο 'Εθνος και τη βοήθεια των πασχόντων. Μετά την εισαγωγή αυτή, προβαίνουμε ευθύς αιμέσως στην ανάπτυξη των διαφόρων περιόδων της Ήπειρου από την αρχή μέχρι της απελευθερώσεως 1913.

Αρχαία εποχή. Η αρχική υπόσταση της Ήπειρου χάνεται μέσα στα βάθη της μυθολογίας και η πρώτη γραπτή πηγή που την κάνει γνωστή είναι τα Ομηρικά 'Επι, όπου ο 'Ομηρος αναφέρει ότι ο «τερπικέραυνος» Ζευς διάλεξε σαν τόπο λατρείας την «πολυπίδακα» κοιλάδα της Ολύτσικας, όπου ίδρυσε το Μαντείο της Δωδώνης που ήταν το αρχαιότερο και μεγαλύτερο και κοινό όλων των Ελλήνων, τους οποίους και συνέδεε. Διάφοροι αρχαίοι ποιητές και συγγραφείς (Ησίοδος, Πίνδαρος, Ηρόδοτος, Αριστοτέλης, Πτολεμαίος) ξεχωρίζουν την 'Ηπειρο, ως «διαπρυσία», δηλαδή τρισένδοξη, γιατί είναι η κοιτίδα των Ελλήνων, η μητέρα της Ελλάδος, επειδή πρωτοκατοικήθηκε από 'Ελληνες που λέγονταν πριν Γραικοί, Σελλοί, Ελλοί «τότε Γραικοί, νυν δε 'Ελληνες» και στη χώρα αυτή πρωτοακούστηκε το όνομα Ελλάς και 'Ελληνες, όνομα που ξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον Ελληνικό χώρο. Από την 'Ηπειρο μεταδόθηκε στη Δύση το όνομα Γραικός, όνομα που έδιδαν και εξακολουθούν να δίδουν οι Δυτικοί στους 'Ελληνες.

Ο ιστορικός βίος της Ήπειρου αρχίζει τον όγδοο αιώνα π.Χ. με πρώτο βασιλιά το Μολοσσό που είναι ο αρχηγέτης της Ήπειρωτικής δυναστείας και από τότε μέχρι τους χρόνους που η 'Ηπειρος συμπράττει ή υποκύπτει στο Μακεδονικό κράτος βασίλεψαν δεκαπέντε βασιλιάδες, που διαδέχονταν ο ένας τον άλλο σύμφωνα με γραπτούς νόμους που ήταν σεβαστοί από όλους. Κατά την αρχαιότητα η 'Ηπειρος ήκμασε επί της βασιλείας του μεγάλου βασιλιά Πύρρου (319-272 π.Χ.), που ήταν και η ενδοξότερη. Ο Πύρρος θεωρείται ο μεγαλύτερος στρατηλάρχης μετά τον Μέγα Αλέξανδρο για τους πολύχρονους αγώνες και τα κατορθώματά του, καθώς και τα μεγαλεπίβολα σχέδια και τις πολιτικές βλέψεις για τη διάδοση του Ελληνικού πολιτισμού προς δυσμάς, φιλόδοξα σχέδια που δεν κατόρθωσε να πραγματοποιήσει, παρόλον ότι έφθασε πολεμώντας τους Ρωμαίους μέχρι τα πρόθυρα της Ρώμης. Για ενωρίτερα από τον Πύρρο αναφέρονται και ονόματα αρχαίων Ήπειρωτικών πόλεων από τις οποίες οι σπουδαιότερες είναι η Κασσιόπη ή Κασσοπαία, ανέκαθεν η έδρα των Μολοσσών, και η θέση της είναι εκεί όπου η σημερινή Καστρίτσα, η ωραία Φοινίκη, κοντά στο σημερινό Δέλβινο, Ελαία το σημερινό Καλπάκι, Πασσαριών, κοντά στο σημερινό Γαρδίκι και έδρα πολλών βασιλιάδων, Τυρώνη, η σημερινή Πάργα, Αμβρακία, η πιο σπουδαία πόλη των Μολοσσών βορείως του Αμβρακικού κόλπου και πρωτεύουσα του Πύρρου, Αντιγονία το σημερινό Αργυρόκαστρο, Βερενίκη,

στη σημερινή Πρέβεζα, Χαονία, στη σημερινή Χειμάρα, Αμαντία, ονομαστή από τα διασωθέντα ωραία Ηπειρωτικά νομίσματα. Σε όλο αυτό το διάστημα κυκλοφορούσαν θαυμάσια αργυρά και χάλκινα νομίσματα με την επιγραφή τη δωρική λέξη «Απειρώταν» και από την εξέλιξη των τοπικών νομισμάτων συνάγεται και η εξέλιξη των αρχαίων Ηπειρωτικών πόλεων. Η ενωρίτερα και περισσότερο εξελιγμένη πόλη Αμβρακία επί παραδείγματι, που θα την κάνει αργότερα πρωτεύουσα ο Πύρρος, άρχισε να κόπτει νομίσματα το 450 π.Χ., η Κασσιόπη το 432 π.Χ.

Ρωμαϊκή περίοδος 167 π.Χ. - 330 μ.Χ. Την ανεξαρτησία, οντότητα και ακμή της Ηπείρου ήλθαν να διαταράξουν και καταστρέψουν οι Ρωμαίοι, οι οποίοι εισέβαλαν στην Ήπειρο το 167 π.Χ. υπό τον Αιμίλιο Παύλο και με εκδικητική μανία για την εκστρατεία του Πύρρου εναντίον της Ρώμης ισοπέδωσαν και ανέσκαψαν 70 ακμάζουσες Ηπειρωτικές πόλεις και εξανδραπόδησαν 150.000 Ηπειρώτες και ο υπόλοιπος πληθυσμός κατέφυγε στα βουνά για να συνεχίσει την αντίσταση κατά του εισβολέως. Η ρωμαϊκή κατοχή κράτησε 500 σχεδόν χρόνια και από τότε η Ήπειρος έπεσε σε παρακμή και δε μπόρεσε να ορθοποδήσει παρά πολύ αργότερα. Οι Ρωμαίοι κτίζουν πόλεις στην Ήπειρο, μεταξύ των οποίων και τη Νικόπολη κοντά στην Πρέβεζα, η οποία, χάρι την εύνοια του αυτοκράτορα Οκταβίου Αυγούστου που την έκτισε το 30 π.χ. σε ανάμνηση της νίκης του κατά του ρωμαίου στρατηγού Μάρκου Αντωνίου και της συμμάχου του βασίλισσας της Αιγύπτου Κλεοπάτρας στο Άκτιο του Αμβρακικού το 31 π.Χ., δεν έγινε ρωμαϊκή επαρχία αλλά έμεινε ελεύθερη και αυτόνομη πολιτεία. Η πολιτεία αυτή θα μεγαλώσει σιγά-σιγά, θα σημειώσει μεγάλη εμπορική ακμή, θα συγκεντρώσει και θα διασώσει τον Ελληνισμό της Ηπείρου και θα γίνει πολυάνθρωπη με 300.000 κατοίκους σε κάποια εποχή. Μετά τη διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που έγινε αργότερα, η Νικόπολη έγινε πρωτεύουσα της Ηπείρου και διακοσμήθηκε με λαμπρά έργα και δημόσια κτίρια, όπως αργότερα και με τη διάδοση του χριστιανισμού με ωραίες εκκλησίες με θαυμάσια ψηφιδωτά και άλλα χριστιανικά έργα. Τα ερείπια των έργων αυτών προκαλούν και σήμερα ακόμη τον θαυμασμό. Η Νικόπολη υπέστη πολλές επιδρομές, λεηλασίες και καταστροφές από τους Σαρακηνούς πειρατές, από τους Σλάβους και μάλιστα τους Βουλγάρους από τον πέμπτο μέχρι και τον δέκατο αιώνα.

Βυζαντινή περίοδος 330-1204. Από το 330 η Ήπειρος έγινε η δωδέκατη επαρχίας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια της οποίας από τον πέμπτο μέχρι και το δέκατο αιώνα εισέβαλλαν στη χώρα διάφορα βαρβαρικά φύλα (πάσαν Ήπειρον Σκύθοι και Σλάβοι νέμονται), όπου λεηλατούν, καταστρέφουν και εγκαθίστανται για μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα και αφήνουν ως ίχνη της διαβάσεώς των τα διάφορα σλαβικά τοπωνύμια. Οι Βυζαντινοί πολεμούν με τους Ηπειρώτες θαρραλέα τους βαρβάρους εισβολείς και κατορθώνουν να τους διώξουν, χωρίς όμως και να σταματήσουν τελείως οι οχλήσεις. Μετά εμφανίζεται νέοι

εχθρός από τη Δύση, οι Νορμανδοί, οι οποίοι εισβάλλουν στην 'Ηπειρο το 1082 και φθάνουν μέχρι την 'Αρτα. Τελικά διώχνεται και ο εχθρός αυτός από την 'Ηπειρο, χωρίς όμως να σταματήσει να ενοχλεί τη χώρα με τη βοήθεια των Βενετών.

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε εξασθενίσει από τους συχνούς πολέμους και άλλα αίτια και αυτό έδωσε την ευκαιρία στους Σλάβους να εξεγερθούν και να δημιουργήσουν προβλήματα. Το τελικό όμως κτύπημα το έδωσαν οι λατίνοι και φράγκοι Σταυροφόροι της τέταρτης Σταυροφορίας, οι οποίοι εξεστράτευσαν στην Ανατολή με το πρόσχημα την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους Μωαμεθανούς, ενώ στη πραγματικότητα επρόκειτο περί κατακτητικής, ληστρικής εκστρατείας. Το 1204 οι Σταυροφόροι καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη, την οποία και λεηλατούν επί τρεις ημέρες, και έπειτα διαλύουν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, την οποία διανέμουν μεταξύ τους σε πριγκηπάτα και δουκάτα. Οι Σταυροφόροι, οι ευγενείς αυτοί ληστές της Δύσεως, όπως τους αποκαλούν μερικοί, καταδυνάστευαν και προσηλύτιζαν τους 'Ελληνες και λεηλατούσαν όχι μόνον καλλιτεχνικούς θησαυρούς και έργα τέχνης, αλλά έκαναν και σύληση ιερών λειψάνων αγίων, για τα οποία είχαν ιδιαίτερη αδυναμία.

Δεσποτάτο της Ηπείρου 1204-1430. Κατά το πρακτικό διανομής της διαλυθείσης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μεταξύ των Σταυροφόρων, η 'Ηπειρος θα περιείρχετο στους Βενετούς, οι οποίοι όμως δεν πρόλαβαν να την καταλάβουν, διότι ένας δραστήριος, ευφυής, γενναίος και πολυμήχανος βυζαντινός άρχοντας, ο Μιχαήλ 'Αγγελος Κομνηνός, που γνώριζε στην 'Ηπειρο πρόσωπα και πράγματα έσπευσε και πήγε στη Νικόπολη και οργάνωσε τάχιστα στρατό από Ηπειρώτες και κατέλαβε τα Γιάννινα, τα Βελέγραδα (το Βεράτι), την Αχρίδα και ίδρυσε ένα μεγάλο κράτος από τη Ναύπακτο μέχρι το Ιόνιο και την Αχρίδα. Το κράτος αυτό ονομάστηκε Δεσποτάτο της Ηπείρου και με το όνομα αυτό έμεινε στην ιστορία. Η ατμόσφαιρα μέσα στην οποία δημιουργήθηκε το κράτος αυτό ήταν η υγιέστερη από όλα τα άλλα διαμερίσματα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και χωρίς τις παρηκμασμένες βυζαντινές αντιλήψεις, ο δε πληθυσμός δεν βαρύνονταν με τα βυζαντινά αμαρτήματα, αλλά εκοσμείτο με αρετές. Το Δεσποτάτο της Ηπείρου κράτησε μέχρι το 1430 που κατέλαβαν τα Γιάννινα οι Τούρκοι, αλλά με Δεσπότες από τη γενεά των Αγγελοκομνηνών μέχρι το 1318. Αρχική έδρα του κράτους αυτού ήταν τα Γιάννινα και μετά έγινε πρωτεύουσα η 'Αρτα, η οποία πλουτίστηκε με ωραία χριστιανικά έργα, με εκκλησίες με περίλαμπρα ψηφιδωτά και γι' αυτό της δόθηκε το προσωνύμιο της «Βυζαντινής Αρχόντισσας». Το Δεσποτάτο της Ηπείρου εξασθένισε τους Φράγκους, τους Σλάβους και συνετέλεσε στην αύξηση του πληθυσμού με την εγκατάσταση χιλιάδων Ελλήνων προσφύγων από την Κωνσταντινούπολη και από διάφορες άλλες φραγκοκρατούμενες και σλαβοκρατούμενες περιοχές και τα Ιωάννινα από «πολίδιον» έγινε μία πολυάνθρωπη και σφριγώσα πολιτεία στο εμπόριο, στην άνθηση γραμμάτων, και τεχνών

και γενικά στη πνευματική κίνηση. Οι προοδευτικοί και φιλομαθείς Γιαννιώτες φλέγονται από τις ευγενείς φιλοδοξίες να γίνει η πόλη τους εκπαιδευτήριο και με τους εκεί καταφυγόντες βυζαντινούς λογίους θέτουν τα θεμέλια της Νεοελληνικής Αναγεννήσεως. Η «περιλαμπρη» αυτή πόλη έγινε ο στύλος και το εδραίωμα του Ελληνισμού. Το Δεσποτάτο της Ηπείρου ξεκίνησε λαμπρά και ήταν το μεγαλύτερο και ισχυρότερο από τα δύο άλλα βυζαντινά Δεσποτάτα του Πόντου και της Μικράς Ασίας, και οι Αγγελοκομνηνοί Δεσπότες είχαν απελευθερώσει όλα σχεδόν τα εδάφη του Ελληνισμού και πέτυχαν στην πράξη την εθνική ενότητα. Δυστυχώς όμως οι χρεωκοπημένοι του Δεσποτάτου της Μ. Ασίας περιφρονούσαν τους Ελλαδίτες, όπως έλεγαν τους άλλους Έλληνες, και φιλοδοξούσαν για τα πρωτεία, ώστε να ξεσπάσει εμφύλιος πόλεμος, μεταξύ τους με εναλλασσόμενες φάσεις και με θλιβερές συνέπειες για την πορεία του Έθνους. Το Δεσποτάτο όμως της Ηπείρου έσπειρε το σπόρο της νεοελληνικής συνειδήσεως σε γόνιμο έδαφος, η Ήπειρος έγινε το λίκνο του Ελληνισμού και το Δεσποτάτο βοήθησε αφάνταστα την εθνική πορεία και τη συνέχεια του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού. Στην εθνική επιτυχία του Δεσποτάτου της Ηπείρου βοήθησαν αποφασιστικά οι αγρότες της Ηπείρου, διότι στην Ήπειρο, δεν υπήρχαν φέουδα και δουλοπάροικοι και οι αγρότες ήταν ελεύθεροι και γι' αυτό στρατεύονταν πρόθυμα και ήταν αφοσιωμένοι στους Δεσπότες. Η Ήπειρος με διάφορες εναλλαγές υπέστη την επιδρομή των Αλβανών την κατάκτηση από τους Σέρβους και από άλλους βαρβάρους. Η ζωτικότητα και το έμφυτο σφρίγος όμως των Ηπειρωτών αντιστάθηκε νικηφόρα στην ορμητική εξάπλωση των εισβολέων και κατόρθωσε να αφομοιώσει τα ξένα αυτά στοιχεία σε σημείο ολοκληρωτικού σχεδόν αφανισμού. Επήλυδες αναμείχτηκαν με τους γηγενείς Έλληνες.

Τουρκοκρατία 1430-1913. Στα τελευταία 112 περίπου χρόνια του Δεσποτάτου της Ηπείρου που δεν εδέσποζε πλέον η γενεά των Αγγελοκομνηνών αλλά οι Φλωρεντινοί άρχοντες, το Δεσποτάτο είχε πέσει σε μεγάλη παρακμή και τα γεγονότα εξελίχτηκαν ραγδαία με την εμφάνιση των καιροφυλακτούντων Τούρκων στον Ηπειρωτικό χώρο το 1380. Το 1430 οι Τούρκοι καταλαμβάνουν τα Γιάννινα ύστερα από σθεναρά άμυνα των στρατιωτικά οργανωμένων Ηπειρωτών και επειδή η θέση των πολιορκουμένων έγινε δύσκολη, οι Γιαννιώτες αναγκάστηκαν να δεχτούν τις προτάσεις ειρήνης των Τούρκων, αλλά με τον όρο να συνοδεύονται και με το Σουλτανικό φιρμάνι που θα τους χορηγεί προνόμια, πράγμα και που έκανε δεκτό ο αρχηστράτηγος Σινάν Πασάς. Μετά 15-20 χρόνια ολοκληρώνεται η κατάκτηση της Ηπείρου.

Ο Ελληνισμός της Ηπείρου συνθλίβεται από την τουρκική κατάκτηση και καταπίεση παίρνει άγρια μορφή με την καταπάτηση των διθέντων προνομίων, με το παιδομάζωμα, με τον εξισλαμισμό, με την αρπαγή της γης στο μεγαλύτερο μέρος. Είχαν μαρανθή τα πάντα και παντού ακούονται κλάματα, θρήνος και πόνος και πολλές μανάδες παραμόρφωναν τα παιδιά

τους, ή και τα έπνιγαν ακόμη με τα ίδια τους τα χέρια, για να μην τους τα πάρουν οι τζοχανταρέοι για το παιδομάζωμα. Εδώ θα παραθέσουμε ευρεία περικοπή από τον πρώτο τόμο του θαυμάσιου και βραβευμένου από την Ακαδημία τρίτομου έργου του Πετσάλη-Διομήδη με τίτλο οι «Μαυρόλυκοι».

«Τά πρῶτα 100-150 μετά τήν "Αλωση τῆς Πόλης τό 1453 ὁ Ἑλληνισμός εἶναι μουδιασμένος καὶ ζαλισμένος, σιβήνει, εἶναι θαρρεῖς νεκρός ἀπό τά τρομερά κτυπήματα τοῦ κατακτητῆς καὶ ὅλες οἱ φωτιές καὶ οἱ πλάστρες εἶναι σιβησμένες. Ἀκούστηκε το πρῶτο τρομοσάλεμα τοῦ σκλάβου πού κανένας δέν τό ἔνιωσε, κανένας δέν τό ὑποψιάστηκε, παρά τὸν μάνα ἐκκλησία, ἡ παπδοσύνη καὶ ὅχι τό κεφάλι, οἱ μεγάλοι δεσποτάδες, ἀλλά τό παπαδαριό, ὁ ἀγράμματος παπάς, ὁ χωριατόπαπας. Αὐτός ἔνιωσε τό πρῶτο σάλεμα δίχως νά τό καταλάβει ὅπως ἐπρεπε, ὅχι τόσο γιατί δέν ἦταν ἀπό συνείδηση Ἑλληνική, ἀλλά ἀπό συνείδηση χριστιανική, ὅχι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλά τῆς Χριστιανοσύνης σάλεμα. Τότε ἔλεγαν: «Τό μεσοφέγγαρο νίκησε τό σταυρό» καὶ ὅχι ἡ Τουρκιά τήν Ἑλλάδα, γιατί ἡ Ἑλλάδα, ἦταν ἄγνωστη, ἦταν ξεχασμένη, καὶ ἄς ζοῦσε μέσα κατάμεσα στίς ψυχές, σάν τή σπίθια πού κρυφοκαίει ἀθόρυβα μέσα στή στάχτη... » Αν δέν ζοῦσε αὐτή ἡ κρυφή σπίθια γιά νά βγει μιά μέρα καὶ νά ἀνάψη, νά κορώσῃ, θά εἶχε σιβήσει καὶ ὁ Ἑλληνισμός καὶ θά τόν μελετοῦσε κανείς μέσα στά βιβλία, ὅπως συμβαίνει μέ ἀρχαίους λαούς τῆς Μ. Ανατολῆς πού ἔσβησαν, ὅπως εἶναι οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Φοίνικες, ἐπίσης οἱ Καρχηδόνιοι τῆς Β. Αφρικῆς... Μετά τήν ἄλωση τῆς Πόλης τό 1453 καὶ γιά πολλά χρόνια ἀκόμη βαθύ σκοτάδι ἐπικρατεῖ ἀκόμη, ἀλλά ἡ Χριστιανοσύνη ἄρχισε νά παίρνη σιγά σιγά συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ ἡ ἐκκλησία σώζει τήν πίστη, τή γλῶσσα. Ὁ παπάς καὶ δάσκαλος συνάζαν στά κρυφά καὶ δειλά δειλά τά σκλαβόπουλα μέσα στό νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, σέ κρυφά μέρη, τά θρυλούμενα κρυφά σχολεῖα, πού ὅσο καὶ ἄν δέν μνημονεύονται γραπτῶς, εἶναι ὅμως μία πραγματικότητα, ὅπως μᾶς τά διέσωσαν μέ καθολικότητα ὅλα τά στρώματα τῆς κοινωνίας. Στά σχολεῖα αὐτά μάθαιναν τό ἀλφάβητο καὶ διδάσκονταν ἀνάγνωση καὶ γραφή ἀπό ἐκκλησιαστικά βιβλία, μάθαιναν λίγα κολυβογράμματα. Καὶ ἔτσι ἄρχισε νά καλλιεργήται τό θρησκευτικό καὶ ἐθνικό φρόνημα καὶ σιγά σιγά ἡ ἴδεα τῆς Ἑλλάδας, τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Σε ἄλλο σημείο του έργου του ο προαναφερθείς Πετσάλης-Διομήδης, γράφει και τα εξής ακόμη: «Στα πρώτα χρόνια του 17ου αιώνα μερικοί λόγιοι στην Πόλη, στο Ἀγιο Ὄρος, στη Βενετία, σε πολλά μέρη της Δύσης, μέσα από τα πολλά κιτάπια της χρυσόσκονης από τον αρχαίο Ελληνισμό πασκίζουν να χρυσώσουν το μαρτυρικό στεφάνι των σκλαβωμένων. Κι ίσως δίχως να το καλονιώσουν κι εκείνοι, ξεπετάγεται λαμπρότατη αυταύγεια και παίζει μες στα θαμπωμένα τους μάτια. Ναι, ναι φωνάζουνε, Ελλάδα! μα η Ελλάδα υπάρχει, εἶναι αυτή η σκλαβωμένη χώρα...».

Οι φωτισμένοι Ηπειρώτες διέγνωσαν ενωρίς πως τα γράμματα θα άνοιγαν τα μάτια του σκλάβου, θα ακόνιζαν τη σκέψη και θα τον

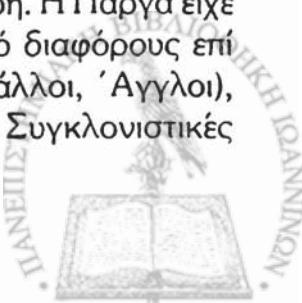
προφύλαγαν από την τούρκικη βαρβαρότητα και τον κίνδυνο του εξισλαμισμού και άρχισαν σιγά σιγά να ιδρύουν σχολεία, τα οποία με τον αφειδώλευτα διατεθέντα πλούτο των απόδημων Ηπειρωτών που απέκτησαν στη ζενητιά, εξελίχτηκαν σε λαμπρά διδακτήρια με φωτεινούς δασκάλους. Τα σχολεία αυτά ήταν ο πνευματικός φάρος του υπόδουλου Γένους και έγιναν φυτώρια πνευματικής και εθνικής αναγεννήσεως. Ο από τα 'Ανω Σουδενά του Ζαγορίου καταγόμενος διδάσκαλος του Γένους Νεόφυτος Δούκας (1760-1845) γράφει: «ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἔξερρύησαν ρύακες ἵκανοί να ποτίσωσι τήν διψᾶσαν Ἑλλάδα καί μάλιστα ἐν τῇ αὐχμῇ τῆς Τουρκοκρατίας». Στα σχολεία αυτά με την καλλιεργούμενη παιδεία, με την αναγέννηση του αρχαίου μεγαλείου, ξαναφέρεται στα Ηπειρωτικά χώματα η μελέτη του ανθρώπου και των ιδανικών που είχαν ξεχαστεί και οι σκλάβοι άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι η χώρα τους έχει βαθιές ρίζες ποτισμένες με άφθονο εθνικοαπελευθερωτικό αίμα και να στοχαστούν τι είχαν, τι έχασαν και τι τους πρέπει και να ξυπνήσει μέσα τους η λαχτάρα της ελευθερίας. Στη γονιμοποιημένη Ηπειρωτική γη με μόχθο, με δάκρυα, με άφθονο αίμα κάρπισε το δέντρο της ελευθερίας. Παράλληλα με τη δραστηριότητα των σχολείων, για τα οποία και θα γράψουμε εκτενέστερα στο επόμενο άρθρο, ολόκληρες στρατιές λογίων, συγγραφέων του εσωτερικού και εξωτερικού, φωτισμένων δασκάλων, παπάδων, καλογήρων, είχαν αναλάβει με ενθουσιασμό να διδάξουν τα ελληνικά γράμματα, την ιστορία με τα προγονικό κλέος και κατόρθωσαν να αφυπνίσουν την ελληνική συνείδηση των ανερμάτιστων ραγιάδων με αποτέλεσμα την ανάπτυξη υψηλού πατριωτισμού και φλογερού πάθους για την ελευθερία. Μεταξύ του κλήρου, εξέχουσα θέση κατέχει ο Εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός. Ο γεμάτος Ελλάδα αφανής αυτός ήρωας όργωσε δυο φορές ολόκληρη την Ελλάδα και την Ήπειρο, θερμαίνοντας με τη φλογερή ψυχή του τις παγωμένες καρδιές, διδάσκοντας και κτίζοντας σχολεία στη διάβα του, για να πέσει τελικά στο βωμό της θυσίας, στη αγχόνη κοντά στον 'Αψο ποταμό της Β. Ηπείρου στις 24 Αυγούστου 1779.

Αντιστάσεις - Εξεγέρσεις. Η Ήπειρος επέδειξε κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας αξιοθαύμαστες αρετές αντιστάσεως και επιβιώσεως, έχοντας δε συνείδηση και της βαριάς κληρονομιάς, οι Ηπειρώτες με το φιλελεύθερο και ανυπόκτητο πνεύμα δε συμβιβάστηκαν με τη γένια δημιουργηθείσα κατάσταση και εξεγέρθηκαν ενωρίς 15-20 χρόνια μετά την υποδούλωση και με πρωτοπόρους τους Χειμαριώτες. Έκαναν αλλεπάλληλες προσπάθειες απελευθερώσεως από τα δεσμά της δουλείας πότε από εσωτερική παρόρμηση, πότε υποκινούμενοι από τους ισχυρούς της Δύσεως και του «ξανθού γένους» του Βορρά, για να εγκαταλειφθούν τελικά στο έλεος του τυράννου, γιατί όχι σπάνια επακολουθούσε συμμαχία του σταυρού με την ημισέληνο για την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Η σοβαρότερη και δραματικότερη επανάσταση έγινε το 1611 από τον άλλοτε Επίσκοπο Τρίκης και έπειτα καλόγερο σε μοναστήρι της Θεοπρωτίας Διονύσιο, τον

αποκαλούμενο για τη μεγάλη μόρφωσή του Φιλόσοφο και εμπαικτικά από τους εχθρούς του Σκυλόσοφο. Ο φλογερός αυτός πατριώτης Εθνομάρτυρας ξεκίνησε από το μοναστήρι του Αγίου Δημητρίου με 1000 χωρικούς οπλισμένους με πρωτόγονα όπλα εναντίον των Ιωαννίνων, όπου αιφνιδίασε τους Τούρκους, κατέλυσε τις αρχές, έβαλε φωτιά στο διοικητήριο και επεκράτησε προσωρινά. Οι Τούρκοι συνέρχονται από τον αιφνιδιασμό, διαλύουν τις ασύντακτες μάζες και ο αρχηγός Διονύσιος κρύβεται σε μια σπηλιά του κάστρου, όπου τον βρήκαν οι Τούρκοι από προδοσία ενός Εβραίου και μετά, αφού τον διαπόμπεψαν στους δρόμους της πόλης, τον έγδαραν ζωντανό και το με άχυρα και κατ' άλλους με πίτουρα γεμισμένο δέρμα το έστειλαν με το κεφάλι του στο Σουλτάνο. Το ανοργάνωτο αυτό κίνημα του Διονυσίου, που παροτρίνθηκε προς τούτο από τους ισχυρούς της Δύσεως και που τον εγκατέλειψαν τελικά αβοήθητο, έγινε αισθητό σε ολόκληρη τη Βαλκανική, αλλά και βύθισε την 'Ηπειρο στο αίμα και στον εξανδραποδισμό. Το κίνημα του Διονυσίου είναι ένα από τα πατριωτικά προανακρούσματα της εθνεγερσίας και ανοίγει νέα πορεία στους απελευθερωτικούς αγώνες. Πρέπει να αναφέρουμε και τους κλεφτοαρματολούς, οι οποίοι κτυπούσαν συχνά τους Τούρκους και με τα κατορθώματά τους ενεψύχωναν και τόνωναν το φρόνημα των ραγιάδων. Το πρώτο γερό κτύπημα που έδωσαν και που ήταν οργανωμένο και υποκινημένο από τους Βενετούς, έγινε το 1585, με αποτέλεσμα να κατατροπώσουν τους Τούρκους, να απελευθερώσουν την 'Άρτα και πολλές περιοχές και με ορμητική προέλαση να στραφούν εναντίον των Ιωαννίνων, φιλόδοξο σχέδιο όμως που δεν πραγματοποίησαν, διότι οι Τούρκοι με ισχυρές ενισχύσεις που έφεραν από μακριά τους απώθησαν στα απάτητα λημέρια τους.

Στον Ηπειρωτικό χώρο διατηρήθηκαν τρεις σπουδαίες και μόνιμες σχεδόν εστίες-ακροπόλεις αντιστάσεως ανυπότακτων πολεμιστών με συνεχείς και αδιάκοπους αγώνες, η Χειμάρα, το Σούλι και η Πάργα. Η Χειμάρα που υπήρξε και η παλιότερη κοιτίδα του στρατιωτικού πνεύματος από όλες τις άλλες περιοχές της Ελλάδος, έχει το ρεκόρ επαναστατικών εξεγέρσεων και ουδέποτε σχεδόν ησύχασε. Το Σούλι με τις πολεμικές εξάρσεις και το κατόρθωμα να πολεμάει μόνο του τους Τούρκους επί δώδεκα χρόνια χωρίς καμμία βιόθεια από πουθενά, καθώς και με τραγικότερη έκφραση της αυτοθυσίας, με το ολοκαύτωμα στο Ζάλογγο, στο Σέλτσο, στο Κούγκι, φώτιζε σαν λαμπερό μετέωρο τους υπόδουλους. Η Πάργα, ο τρίτος προμαχών της Ηπείρου, πολεμούσε 400 χρόνια για τη διατήρηση ή ανάκτηση της ελευθερίας. Οι Παριγινοί είναι και αξιοθαύμαστοι όχι μόνον για τους συνεχείς αγώνες, αλλά και διότι, αν και ήταν υπό την προστασία και συμμαχία των καθολικών 400 χρόνια, δεν αλλαξοπίστησαν, αλλά έμειναν πιστοί στη θρησκεία των πατέρων τους και στα εθνικά ιδεώδη. Η Πάργα είχε δραματικό τέλος, διότι, ύστερα από διαδοχική κατοχή από διαφόρους επί είκοσι περίπου χρόνια (Γάλλοι, Ρώσοι και Τούρκοι, πάλι Γάλλοι, 'Αγγλοι), πουλήθηκε από τους 'Αγγλους στους Τούρκους το 1819. Συγκλονιστικές

είναι οι περιγραφές που έκαναν οι ξένοι που ήταν αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων που προηγήθηκαν πριν επιβιβαστούν οι κάτοικοι στα καράβια των 'Αγγλων για να τους μεταφέρουν στα Επτάνησα. 'Ενας μάλιστα αυτόπτης μάρτυρας 'Αγγλος που ακολούθησε τον Αλή Πασά στην εκστρατεία κατά της Πάργας έστειλε μία επιστολή στους Τάιμς του Λονδίνου με την υπογραφή «ένας ελληνικός ταξιδιώτης», ότι είναι καιρός ακόμη να σωθεί η χώρα μας από την ατιμία και το αιώνιο στίγμα. Η λαϊκή μούσα αποθανάτισε το δραματικό τέλος της Πάργας με τους στίχους: «τους Παργινούς επούλησαν, σαν γίδια σαν γελάδια».

Μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδος που περιελάμβανε μία μικρή έκταση, η 'Ηπειρος παρέμεινε υπόδουλη, γιατί τα σύνορα του νεοϊδρυθέντος κράτους ορίστηκαν στον Αμβρακικό κόλπο. Οι Ηπειρώτες συνέχιζοντες την αγωνιστική τους παράδοση, ξεσηκώνονται στα όπλα και το 1854 με την κήρυξη ρωσοτουρκικού πολέμου κηρύσσουν και επισήμως την επανάσταση που ξαπλώνεται σε ολόκληρη σχεδόν την 'Ηπειρο και με αρκετές μάλιστα επιτυχίες. Ο βασιλεύς 'Οθων ευνοεί την επανάσταση και στέλνει στην 'Ηπειρο 300 πολεμιστές. Οι επαναστάτες με ορμητική επίθεση κάμπτουν τους Τούρκους, και απελευθερώνουν μερικές περιοχές, όπως την 'Αρτα και άλλα μέρη. Η κάμψη των Τούρκων ανησυχεί τους 'Αγγλους και Γάλλους, οι οποίοι κάνουν το παν να λυθεί η επανάσταση, ενώ παράλληλα πιέζουν την Ελληνική κυβέρνηση. Η στάση αυτή των Αγγλογάλλων που ενδιαφέρονταν για τα δικά τους συμφέροντα, ενθαρρύνει τους Τούρκους, οι οποίοι με ενισχύσεις κατορθώνουν να απωθήσουν τους επαναστάτες, ενώ ο βασιλεύς 'Οθων υπό την πίεση των 'Αγγλων και Γάλλων αποκηρύσσει την επανάσταση, με αποτέλεσμα να εκφυλιστεί και να νεκρωθεί και οι Ηπειρώτες που έζησαν για λίγους μήνες την ελευθερία να ξαναπέσουν στις αλυσίδες της σκλαβιάς. Με την κήρυξη νέου ρωσοτουρκικού πολέμου το 1877, ξεσπάει νέα επανάσταση στην 'Ηπειρο, αλλά και η επανάσταση αυτή αποτυγχάνει, διότι είχε συναφθεί ειρήνη μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Μετά επακολουθούν περίοδοι διπλωματικών αγώνων με αποτέλεσμα την προσάρτηση του νομού 'Αρτης στην Ελλάδα μέχρι τον 'Αραχθο ποταμό το 1881.

Απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Φτάνουμε στον απελευθερωτικό πόλεμο 1912-1913, ο οποίος βρίσκει την 'Ηπειρο προετοιμασμένη για την εθελοντική προσφορά της στον Ελληνικό στρατό, γιατί οι Ηπειρώτες είχαν αναπτύξει ήδη ένα χρόνια ενωρίτερα μεγάλη δραστηριότητα με οργανώσεις-κομιτάτα και με ανταρτικά σώματα δύο χρόνια αργότερα. Σκοπός των οργανώσεων ήταν η μύηση και ορκομωσία μελών, η συλλογή πληροφοριών, δηλαδή η κατασκοπεία, η άμυνα κατά της ξένης προπαγάνδας και ιδίως της ρουμανικής, η μεταφορά όπλων από τα σύνορα και η διανομή στους μυηθέντες. Εκτός από την αρχικά ιδρυθείσα κύρια Οργάνωση Ιωαννίνων, την Α. Διεύθυνση, ιδρύθηκαν μετά και άλλες οργανώσεις σε άλλες πόλεις της Ηπείρου. Τα ανταρτικά σώματα που δημιουργήθηκαν το 1908, κυνηγούσαν ανελέητα τις αλβανικές συμμορίες που ελυμαίνοντο τα χωριά,

τις οποίες και διέλυσαν, επάταξαν την ξένη προπαγάνδα, εξουδετέρωσαν τις καταπιέσεις των τουρκικών αποσπασμάτων, προστάτευαν τους χωρικούς από τους αλβανούς και τούρκους σουμπασάδες που τους εκμεταλλεύονταν άγρια, τιμωρούσαν σκληρά και με θάνατο τους τουρκολάτρες και προδότες, ήταν κέρβεροι προστασίας των ηθών και άλλα. Με την έναρξη του απελευθερωτικού πολέμου, σημαντική ήταν η προσφορά των οργανώσεων και των ανταρτικών σωμάτων στον απελευθερωτικό στρατό. Η Α. Διεύθυνση Ιωαννίνων οργάνωσε ομάδες πληροφοριών, κατασκόπων οδηγών, και τις συγκεντρούμενες και ελεγχόμενες πληροφορίες τις έστελνε με έμπιστους ταχυδρόμους στο Αρχηγείο του Ελληνικού στρατού στο Εμίν Αγά παρά τη Φιλιππιάδα, οι οποίοι με κίνδυνο της ζωής τους διαπερνούσαν τις τουρκικές γραμμές. Η κεντρική Οργάνωση Ιωαννίνων είχε και μεγάλη επιτυχία, την εξασφάλιση σχεδιαγράμματος του τρομερού οχυρού Μπιζανίου από 'Ελληνα Μικρασιάτη αξιωματικό του τουρκικού στρατού που υπηρετούσε στο Μπιζάνι και την ασφαλή αποστολή στο προορισμό του. Δυστυχώς όμως ο 'Ελληνας αυτός αξιωματικός του τουρκικού στρατού, ο Νικολάκη Εφέντης, τη μεγάλη του αυτή πατριωτική πράξη θα την πληρώσει αργότερα στη Σμύρνη με την οικογένειά του με τη ζωή τους, γιατί μία εφημερίδα των Αθηνών δημοσίευσε τότε από επιπολαιότητα όχι μόνον τα του σχεδιαγράμματος, αλλά και το όνομα του δράστη. Ως προς τις δραστηριότητες των ανταρτικών σωμάτων, αυτά ενίσχυσαν τον μαχόμενο Ελληνικό στρατό στο ασθενές αριστερό μέτωπο των Τούρκων Ολύτσικα-Δωδώνη, πολεμούσαν τις μετακινούμενες τουρκικές δυνάμεις με τη βοήθεια ένοπλων χωρικών στο εσωτερικό της Ηπείρου και έκαναν σοβαρές δολιοφθορές σε βάρος των Τούρκων.

Οι αρχικά ασθενείς ελληνικές δυνάμεις στο μέτωπο της Ηπείρου, διέβησαν εύκολα σχεδόν τα σύνορα και με σκληρές μάχες προχώρησαν προς τα βόρεια και έφθασαν μέχρι τα υψώματα των Πεστών και Αετοράχης, αλλά η περαιτέρω προέλαση εφράσσετο από τα διασταυρούμενα πυρά πυροβολικού του φρουριακού συγκροτήματος Ιωαννίνων. Η στρατιά Ηπείρου, ενισχυθείσα με δύο μεραρχίες από το στρατό της Μάκεδονίας μετά την αίσια αποπεράτωση του εκεί απελευθερωτικού αγώνος, εξαπέλυσε γενική επίθεση κατά του ισχυρού αριστερού των Τούρκων, η οποία όμως δεν εστέφθη από επιτυχία, αλλά συνετέλεσε στη στενότερη περίσχυση των οχυρών. Η εκστρατεία στην 'Ηπειρο παρετείνετο και ο στρατός υπέφερε αφάνταστα από πολύ βαρύ χειμώνα. 'Ένεκα τούτου, το Αρχηγείο του Ελληνικού Στρατού αναγκάστηκε να τροποποιήσει το σχέδιο, κάνοντας επιδεικτική κίνηση στο ισχυρό αριστερό των Τούρκων στο Μπιζάνι για την καθήλωση του εχθρού και ισχυρά επίθεση στο αθενές δεξιό, ενώ συγχρόνως θα εξαπολύοντο επιθέσεις και σε άλλα μέρη του μετώπου. Το ορθό αυτό

επικίνδυνη προέλαση υπό τον θρυλικό ταγματάρχη Βελισσαρίου έφτασε έξω από τα Γιάννινα και το Μπιζάνι απομονώθηκε. Κατόπιν τούτου, ο διοικητής της αμυντικής ζώνης Ιωαννίνων στρατηγός Εσάτ Πασάς αναγκάστηκε να παραδοθεί άνευ όρων. Και έτσι, λοιπόν ελευθερώνονται τα θρυλικά Γιάννινα ύστερα από βαριά σκλαβιά πέντε αιώνων και στις 22 Φεβρουαρίου 1913 εισέρχεται θριαμβευτικά στα Γιάννινα επί κεφαλής του απελευθερωτικού στρατού ο Διάδοχος Κωνσταντίνος. Κατά τη διάρκεια των πολύμηνων αιματηρών αγώνων για την εκπόρθηση του Μπιζανίου και μιας αλυσίδας οχυρών συγκροτημάτων οι Ηπειρώτες δοκιμάστηκαν σκληρά σε κάψιμο χωριών και ανθρώπινες ζωές.

Βόρειος Ήπειρος. Με τον απελευθερωτικό πόλεμο 1912-1913, η Ελληνική Κυβέρνηση περιελάμβανε στους στόχους της την απελευθέρωση ολόκληρης της Ηπείρου, νότιας και βόρειας, διότι είναι ενιαία και αδιαίρετη γεωπολιτικώς, εθνολογικώς, ιστορικώς, πολιτιστικώς. Ο στόχος αυτός έπρεπε να πραγματοποιηθεί το ταχύτερο, γιατί τότε εμφανίστηκαν δύο Μεγάλες Δυνάμεις, η Ιταλία και Αυστρουγγαρία, και για ειδικό λόγο η καθεμία ως προστάτιδες μιας άλλης εθνότητας, της Αλβανίας, και της δημιουργίας ανεξάρτητου αλβανικού κράτους που θα περιελάμβανε ολόκληρη την Ήπειρο μέχρι και της Πρεβέζης. Και ενώ η Κοριτσά με την περιοχή της είχε απελευθερωθεί ήδη μερικούς μήνες ενωρίτερα από τμήμα του Ελληνικού Στρατού της Μακεδονίας, η απελευθέρωση του άλλου τμήματος της Ηπείρου καθυστερούσε από την πολύμηνη ανθεκτική άμυνα του Μπιζανίου. Μετά την εκπόρθηση του οχυρού αυτού και την απελευθέρωση των Ιωαννίνων, ο Ελληνικός Στρατός προχώρησε αμέσως προς Βορράν, απελευθερώνοντας όλα τα μέρη μέχρι το Τεπελένι, όπου και σταμάτησε κατόπιν αξιώσεως και εκβιασμού των Μεγάλων Δυνάμεων και κυρίως της Ιταλίας και Αυστρίας. Η Ελληνική Κυβέρνηση υπό την πίεση και εκβιασμό των εν λόγω Μεγάλων αυτών Δυνάμεων, αναγκάστηκε να αποσύρει το στρατό από τη Β. Ήπειρο, όπως ονομάστηκε το τμήμα αυτό της ενιαίας και αδιαιρέτου Ηπείρου με το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας 1913 που έμεινε για λίγους μήνες ελεύθερο. Τούτο ανάγκασε τους Βορειο-ηπειρώτες να εξεγερθούν σε ένοπλη επανάσταση, να κάνουν κυβέρνηση και να ανακηρύξουν τη Β. Ήπειρο αυτόνομη. Εν τω μεταξύ οι ένοπλες δυνάμεις των Βορειοηπειρωτών έδωσαν νικηφόρες μάχες εναντίον των αλβανικών δυνάμεων που είχαν διοργανωθεί από ξένους, αλλά οι επεμβάσεις, πιέσεις και μηχανορραφίες των ξένων επεσφράγησαν την υποδούλωση της Β. Ηπείρου στο εκκολαφθέν αλβανικό κράτος. Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα πέρασε από διάφορες φάσεις και η Β. Ήπειρος θα απελευθερωθεί πάλι προσωρινά στο πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και για τέταρτη φορά στο τελευταίο επικό αμυντικό Ελληνοϊταλικό πόλεμο 1940-41, για να μείνει τελικά πάλι υπόδουλη, στενάζουσα υπό ένα ολοκληρωτικό καθεστώς με κίνδυνο τον αφελληνισμό των 400.000 και πλέον Ελλήνων.

Η ελληνικότητα της Β. Ηπείρου είναι συνεχής και αδιάλειπτη από τα

βάθη των αιώνων και τεκμηριώνεται από αρχαιολογικές έρευνες και τα μνημεία που σώζονται, καθώς και από έρευνες ξένων επιστημόνων των νεωτέρων χρόνων.

Σκληρή ήταν η μοίρα του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού, του ακριτικού και με ακραία φιλοπατρία αυτού Ελληνισμού, που δεν υστέρησε σε προσφορά προς το 'Εθνος από τον άλλο Ελληνισμό. 'Ελαβε μέρος σε όλα σχεδόν τα προπαρασκευαστικά, προεπαναστατικά κινήματα και πολλοί Βορειοηπειρώτες ήταν Φιλικοί. Αναφέρονται ονόματα ιερολοχιτών και θεαματική είναι η συμμετοχή των Βορειοηπειρωτών στην επαναστατημένη Ελλάδα του 1821, είτε ως μεμονωμένων ατόμων, είτε ως ανεξάρτητων σωμάτων και όλοι αποτελούν σύμπλεγμα πατριωτισμού και παληκαριάς, όπως οι Χειμαριώτες, οι Νιβιτσιώτες, οι Αργυροκαστρίτες, οι Λεκλιώτες, οι Αηβασιλιώτες, ο Ιερός Λόχος γυναικών της Κοριτσάς που αναφέρεται κάπου για τη δράση του σε μία φάση του αγώνος στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Θρύλος έγινε ο από το Λέκλη καταγόμενος Κώστας Νταλαρόπουλος ή Λαγουμιτζής, ο περίφημος υπονομοποιός της Ακροπόλεως και του Μεσολογγίου. Τεράστια είναι η προσφορά στον αγώνα 1821 του Πρεμετιώτη Χατζημιχάλη Νταλιάνη, αρχηγού ατάκτου ιππικού που το συντηρούσε ο ίδιος με δικά του έξοδα και έδρασε στο Μωριά, στα Σφακιά και το Ρέθυμνο της Κρήτης. Άλλα και σε άλλους τομείς είναι σημαντική η προσφορά της Β. Ηπείρου, όπως στη παιδεία, όπου η ξακουστή Μοσχόπολη με τα ονομαστά σχολεία στους παλαιούς ακόμη χρόνους, το Ελληνικόν Φροντιστήριον που μετονομάστηκε σε Ακαδημία με περίφημους δασκάλους, διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο. Η Μοσχόπολη είχε και τυπογραφείο το 1631, το δεύτερο στον Ελληνικό χώρο μετά το πρώτο του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολεως που είχε ιδρύσει ο Πατριάρχης Κύριλλος ο Λούκαρις τέσσερα χρόνια ενωρίτερα το 1627 και το τρίτο απέκτησε η Σμύρνη πολύ αργότερα. Κατά μία άλλη άποψη το ελληνικό τυπογραφείο της Μοσχοπόλεως το ίδρυσε αργότερα ο Γρ. Κωνσταντινίδης το 1730. Εν πάσει περιπτώσει, στο ελληνικό αυτό τυπογραφείο της Μοσχοπόλεως τυπώνονταν σε απλοελληνική γλώσσα, αλλά και στην αττική διάλεκτο, εκτός των βιβλίων, και έντυπα σαφώς προτρεπτικά για τον ξεσηκωμό. Η Β. 'Ηπειρος δεν υστέρησε και στον τομέα της Ηπειρωτικής Ευποϊίας, διότι έχει αναδείξει αρκετούς εθνικούς ευεργέτες, όπως είναι οι αδελφοί Ζάππα από το Λάμποβο, ο Σίμων Σίνας από τη Μοσχόπολη, ο Αρσάκης από την περιοχή Πρεμετής, ο Χρ. Ζωγράφος από το Κεστοράτι Αργυροκάστρου, ο Μπάγκας από τη Κοριτσά. Για όλα αυτά, τα σχολεία και τα έργα ευποϊίας, θα γράψουμε εκτενέστερα στα επόμενα άρθρα.

Επίλογος. Από την ανασκόπηση της σταδιοδρομίας και πορείας της Ηπείρου δια μέσου των αιώνων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι δίκαια της απενεμήθη το εύσημο **Εύανδρος 'Ηπειρος**. Στάθηκε ο ακοίμητος φρούρος και προφυλακή του 'Εθνους σε καίριους τομείς της ζωής του, αντιστέκοντας και πολεμώντας τους επιδρομείς και εισβολείς, πρώτα τους Ρωμαίους, έπειτα

διάφορα βαρβαρικά φύλα, μετά τους Φράγκους και τέλος τους Τούρκους. Έχει αναδείξει πλειάδα μεγάλων και εκλεκτών τέκνων που υπήρξαν σημαιοφόροι της εθνικής μας υποστάσεως και της εθνικής παλιγγενεσίας, καθώς και εκπληκτική πλειάδα πληθωρικών ευεργετών του 'Εθνους. Ιδρυσε λαμπρά σχολεία με προοδευτικούς και φωτισμένους δασκάλους που υπήρξαν κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας ο πνευματικός φάρος του υπόδουλου Γένους και φυτώρια της εθνικής αναγεννήσεως. Όλα αυτά, καθώς και άλλοι παράγοντες, όπως είναι ο διαμορφωθείς χαρακτήρας του Ηπειρώτη στον απομονωμένο αυτό χώρο που ζούσε και με πολλές αρετές (φιλοπατρία, ανδρεία, ευσέβεια, δικαιοσύνη, λιτότητα κλπ.), καθώς και η διατήρηση και καλλιέργεια της παρακαταθήκης του παρελθόντος (γλώσσα, θρησκεία, ήθη και έθιμα, τραγούδια, παραμύθια, μοιρολόγια, δεισιδαιμονίες) συνετέλεσαν στην επιβίωση της Ηπείρου και στο πέρασμα μέσα από τόσες ιστορικές θύελλες και καταιγίδες με ακμαίο το φρόνημα μέχρι της απελευθερώσεως 1913. Ένας ακόμη παράγων της διασώσεως της Ηπείρου, είναι και τα ψηλά βουνά, τα οποία ήταν πάντοτε προπύργια και φρούρια της ελευθερίας και θεωρούνταν σύμβολα της δυνάμεως, της αρετής, της λεβεντιάς. Είναι ένας πανίερος βωμός αφιερωμένος στην αδάμαστη θεά της ελευθερίας. Εκεί κατέψυγαν και οργάνωσαν την αντίσταση όσοι Ηπειρώτες απέμειναν μετά τον εξανδραποδισμό 150.000 κατοίκων της Ηπείρου από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ. Τα βουνά ήταν άσυλα του κατατρεγμού του ραγιά και κάθε κατατρεγμένου αρματολού και κλέφτη της τουρκοκρατίας και πολλά βουνά είχαν γίνει στα χρόνια της μακράς σκλαβιάς στρατόπεδα και στρατιωτικές σχολές το αρματολισμού και της ηρωϊκής κλεφτουργιάς, καθώς και καταφύγια και ορμητήρια των επαναστατών κατά των Τούρκων. Εκεί στα ψηλά βουνά γεννήθηκε και η Λεβεντιά, η αυστηρότερη μορφή της αρετής. Κατά τον ποιητή η Λεβεντιά είναι μία έννοια πολυδιάστατη και δεν αφήνει το σκότος του θανάτου να τρομάζει τον άνθρωπο, γιατί με τη Λεβεντιά όλα γίνονται φως, η δε ζωή και ο θάνατος σμίγουν για να αποτελέσουν την αθανασία.

Χρειάζεται στροφή στο παρελθόν για να ζωντανέψει το παρόν με την άντληση ωφέλιμων διδαγμάτων και η μνήμη μας διαφυλάττει την ελευθερία, γιατί είναι η αμυντήρια δύναμη που τονώνει το αίσθημα αντιδράσεως κατά πάσης φθοροποιού επιδράσεως, είναι τα αντισώματα κατά κάθε διαβρωτικής ιδέας που επιδρά είτε ως βιβλίο, είτε ως συζήτηση, είτε ως θέαμα, είτε ως τέρψη. Κατά τον Τσώρτσιλ: όσο περισσότερο κυττάζει κανείς προς τα πίσω, τόσο καλύτερα βλέπει προς τα εμπρός.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΤΡΙΣΑΓΙΟ
της κ. Χρυσάνθης Ζιτσαίας

Βαθειά κοιμάται η μνήμη σου μες τ' ἄγιο μας το χώμα.
 Μα εγώ καλή σε σκέφτομαι και σε θυμάμαι ακόμα.
 Με τη φωνή τη βροντερή κι ασκέρι να συνάξει.
 'Όλα να γίνουν με σειρά κι όλα να μπουν σε τάξη.
 Σα βράχο σε στοχάζομαι στο μαύρο αγριοκαίρι.
 Και πότε πάλι καλαμιά να τη λυγάει τ' αγέρι.
 Να τη λυγάει να τη χτυπάει να μη την ξερριζώνει.
 Πλήθια φυτρώναν γύρω σου τα βάσανα κι οι πόνοι.
 Της ξενητειάς, της ορφανιάς, της φτώχιας η ζωή σου.
 Προσφάγι τ' ανακάτωνες τα δάκρυα στο φαί σου.
 Στ' αλέτρι και στον αργαλειό, κι άξια και τιμημένα.
 Γυναίκα και άντρας ήσουνα. Χρόνια τυραγνισμένα.
 Να τ' αναστήσεις τα ορφανά, μόνο γι' αυτό να ζήσεις.
 Ανθρώπους έλεες να τα ιδείς και πίσω να τ' αφήσεις.
 Δε χόρεψες, δε χάρηκες, δε φόρεσες αρμάτα.
 «Νάν' τα γεράματα καλά κι ας είν' κακά τα νιάτα».
 Σοφά κι απλά τα λόγιαζες, γλυκά τα καρτερούσες.
 Κι έγιναν όλα Βάβω μου καθώς τα πεθυμούσες.
 'Έγινε ο πόνος άνοιξη κι ο μόχθος ευλογία.
 Πλάγιασες καθώς έστρωσες, που λέει κι παροιμία.
 Παιδιά νυφάδες γύρω βιος, δισέγγονα κι αγγόνια.
 'Εσμιγαν τ' άνθη της καρδιάς με των μαλλιών τα χιόνια.
 Κι ευτυχισμένη εδιάβηκες την πόρτα του θανάτου.
 Δρυ μου ψηλή που τράνεψα στον ίσκιο σου από κάτου.
 Κι έμαθα τι θα πει καῦμός κι άνθρωπος π' αγαπάει.
 Και τι θα πει μια άξια ψυχή που όλα τα πολεμάει.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΑ ΤΟΥ 1940

**Του Μ. Πρωτοπρεσβύτερου Δημητρίου Βακάρου, Γενικού
Αρχιερατικού Επιτρόπου Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.**

Εισαγωγικά

Βασικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων του 1940 υπήρξαν· η γενναιότητα και η ευψυχία. Παράλληλα, μια βαθύτατη πίστη στο Θεό και στο Δίκαιο, ενέπινε τη γενιά των ηρώων της Πίνδου και της Τρεμπεσίνας, των ημιθέων του Ρούπελ και των Κρητικών πεδιάδων, των ναυμάχων του Ιονίου Πελάγους και της Αδριατικής θάλασσας και όλων γενικά των λαμπρών αγωνιστών των πόλεων και της υπαίθρου. Οι Έλληνες του 1940 είχαν την εξαιρετική τιμή να ζήσουν συμπυκνωμένη την ιστορία πολλών δεκαετιών και να παραμείνουν άξιοι Έλληνες και μαχόμενα μέλη της επί γης στρατευομένης Εκκλησίας του Χριστού.

Επειδή όμως σε κρίσιμες ιστορικές ώρες, σαν τις σημερινές, που επιχειρείται αλλοίωση της ιστορίας, παραποίηση και παρερμηνεία των ιστορικών γεγονότων και αμφισβήτηση της πίστης του ελληνικού λαού, ως λαού του Θεού και ως μελών της Εκκλησίας του Αγίου και Τριαδικού Θεού για τον αποπροσανατολισμό των νεοελλήνων και των παιδιών μας από τη σωστή και αληθινή ερμηνεία του Ελληνικού θαύματος του 1940, έχουμε ιερά υποχρέωση αλλά και ιστορικό χρέος να μιλήσουμε για τη συμβολή της Εκκλησίας στην εποποιία του 1940.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι κανένα άλλο έθνος και κανένας άλλος λαός δεν συνέδεσε τόσο πολύ την ύπαρξή του με την πίστη του στον Θεό και στην Αγία του Εκκλησία, όσο ο ελληνικός λαός και το ελληνικό έθνος. Στην προ Χριστού ελληνική αρχαιότητα «η θρησκεία είχεν εις το ελληνικόν έθνος περισσοτέραν επιρροήν από την Βασιλικήν δύναμιν» διότι αύτη έκρινε τωόντι περί πολέμου και ειρήνης και οι Έλληνες δεν επεχείρησαν ούτε εξηκολούθουν ούτε έπαυνον τον πόλεμον πλην όταν εσυμβουλεύοντο τους ιερείς των... Πολλοί ιερείς ωφέλησαν την Πατρίδα στρατεύοντες ή πρεσβεύοντες¹.

Με την ενανθρώπηση του Χριστού και την επικράτηση του Θείου και ζωοποιού Κηρύγματός Του «ο Έλλην δικαιούται να σεμνύνεται επί τω ότι το Ελληνικόν έθνος, το οποίον ανέδειξε τους μεγάλους συγγραφείς της κλασσικής αρχαιότητος, παρήγαγε και τους εξοχωτάτους εκκλησιαστικούς συγγραφείς κατά τους πρώτους αιώνας του Χριστιανισμού, διαπρέποντας και

1. Wallsmith, Ιστορία της Ελλάδος, Τόμοι 3, Αθήναι 1839.

διά το κάλλος του λόγου και διά τον πλούτον των νοημάτων»². Από τότε κληρικοί και λαϊκοί κατέλαβαν ανώτατες ηγετικές θέσεις και αξιώματα και έδρασαν εθνικά και χριστιανικά και πνευματικά.

Ιδιαίτερα όμως σ' όλη την ελληνική ιστορία διά μέσου των αιώνων και των χιλιετηρίδων σε λαμπρές ημέρες δόξας και σε σκοτεινές νύκτες συμφορών, είναι τέτοια η σύνδεση του Έθνους και της Εκκλησίας, ώστε σε ό,τι αφορά τον υπέρτατο της ελευθερίας αγώνα να είναι αδύνατη η διάκριση της χριστιανικής δράσεως από της εθνικής και αντίθετα. Η Εκκλησία έγινε η σανίδα της σωτηρίας και η άγκυρα της ασφαλείας του Γένους των Ελλήνων και ο παντοδύναμος μοχλός που ανέτρεψε κάθε κακό οικοδόμημα. Αναμφισβήτητα κάθε θρίαμβος του ελληνικού Έθνους είναι και θρίαμβος της ορθοδόξου πίστεως και της ελληνικής Εκκλησίας και βεβαιότατα, έαν ρίξουμε ένα απλό βλέμμα στην διαδρομή των αιώνων, θα δούμε την ελληνική Εκκλησία και τον ελληνικό λαό, λαό και Εκκλησία, χωρίς διάκριση να συμβαδίζουν και να αγωνίζονται υπέρ της Ελευθερίας. Ακόμη πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία ποτέ δε δίχασε το Ελληνικό Έθνος. Η Εκκλησία ένωσε πάντοτε το Έθνος μας.

Η προσφορά αυτή της Εκκλησίας στους αγώνες του Έθνους δεν ήταν προσφορά λόγων αλλά πράξεων. Πατριάρχες, Ιεράρχες, χιλιάδες Έλληνες Κληρικοί και Μοναχοί έδωσαν τη ζωή τους ως υπέρτατη προσφορά στον αγώνα της πίστεως και της ελευθερίας. Όλοι οι εχθροί του Γένους ζήτησαν και ζητούν τον αφανισμό, την αποδυνάμωση και τον διασυρμό της Εκκλησίας. «Κτυπήσατε την κεφαλήν διά να παραλύση το σώμα». Καταστρέψτε τις Εκκλησίες, βεβηλώστε τις Άγιες Τράπεζες, απαγχονείστε, κατακρεουργείστε και σφάξτε τους Κληρικούς και να είστε βέβαιοι ότι πετύχατε το σκοπό σας. Άλλα οι άξιοι ποιμένες και κληρικοί της Εκκλησίας αποδείχτηκαν πάντοτε ότι πιστεύουν το: «Υπέρ τον αγωνιστήν ο Αγών».

Συνεχίζεται

ΣΠΥΡΟΣ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗΣ

Ποιητής-Λογοτέχνης

Φωτισμένος Ηπειρώτης δάσκαλος, παθιασμένη για την 'Ηπειρο ψυχή. Πνεύμα καθάριο και οξύ. Ο Μουσελίμης δείχτηκε τραχύς πεζοπόρος, επίμονος, υπόμονος Σουλιώτης που δεν τόβαλε κάτω. Πορεύτηκε χωρίς από πουθενά να τον συνδράμουν, χωρίς να του δώσουν ένα ποτήρι νερό. Και ανέβηκε παραπάνω, γιατί πίστευε σε κάτι ανώτερο, γιατί αυτό που εμείς ονομάζουμε Ηπειρωτισμό ήταν γι' αυτόν ήλιος και φεγγάρι, μεράκι και καημός, ολόκληρη η ζωή.

Σπύρος Μουσελίμης

Το σκίτσο του συγγραφέα είναι του καλλιτέχνη καθηγητή Κώστα Καλογήρου

Ο Μουσελίμης είναι άξιος επαίνου, άξιος της Ηπείρου, γιατί πάνω από μισό αιώνα με την πένα του σπαθί και το πνεύμα του σμίλη, υπηρέτησε πιστά και τιμημένα την 'Ηπειρο. 'Εμεινε ατόφιος Ηπειρώτης, ακούραστος οδοιπόρος στο Ηπειρωτικό χωριό, απ' όπου άντλησε τα θέματά του, τα οποία παρουσίασε με πίστη στην καθαρά Ηπειρωτική γλώσσα.

Σαν περήφανος απόγονος των Σελών μονολογώντας με την τέχνη του λόγου του και την έρευνα της σκαπάνης, ανέστησε τους χαμένους και κατεστραμμένους θησαυρούς του τόπου του και απέδειξε ότι το πνεύμα των Σελλών ξέρει πάντα να γεννιέται περήφανα, αυθόρμητα να πεθαίνει για το όμορφο και πάντα ν' αναστιέται.

Έργα του Σπύρου Μουσελίμη.

1. Οι χωριανές μου, πρωτόεια ποιήματα εξαντλημένα	1926
2. Οι Σκαπετεινές, πρωτόεια ποιήματα εξαντλημένα	1927
3. Η Χρύσω, πρωτόεια ποιήματα εξαντλημένα	1929
4. Μπουμπούκια, ποιήματα εξαντλημένα	1960
5. Τραγούδια του χωριού, του βουνού και της στάνης	1965
6. Δημοτικά τραγούδια της Ηπείρου, περιοχής Σουλίου	1966
7. Του χωριού και της στάνης, διηγήματα	1966
8. Το Πόποβο, ιστορική μονογραφία, λαογραφία	1970
9. Από τα χρόνια της σκλαβιάς, διηγήματα	1970
10. Ο αρχαίος Άδης και το Νεκρομαντείο της Εφύρας. Μελέτη	1971
11. Λαμπυρίσματα, ποιήματα	1972
12. Η Βυζαντινή Οσδίνα και τ' αρχαία αυτής τείχη	1975
13. Ιστορικοί περίπατοι ανά τη Θεσπρωτία	1976
14. Τοπωνυμία της Λάκκας Σουλίου	1976
15. Η Λάκκα του Μπότσαρη, ιστορία	1976
16. Λαχανομαζώματα, ποιήματα	1976
17. Υπόμνημα των Σουβλιασιωτών προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη	1977
18. Η Θοδώρω, Σουλιώτικος Γάμος, ανάτυπο Ηπειρωτικού Ημερολογίου	1980
19. Φωτοβολίδες, ποιήματα	1980
20. Αρχαιότητες της Θεσπρωτίας	1980
21. Αναλαμπές, ποιήματα	1981
22. Αστροφεγγιές, ποιήματα	1982

Η «ΗΠΕΙΡΟΣ»

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

Θερμά ευχαριστούμε για την υλική και ηθική τους συμπαράσταση, τους παρακάτω συνδρομητές του περιοδικού μας:

Πανηπειρωτικό Σύλλογο Πατρών	Δρχ. 500
κ. Καραπάνο Ευάγγελο	Δρχ. 400
κ. Χαρίση Θωμά	Δρχ. 1.000
κ. Βενετοπούλου Αλεξάνδρα	Δρχ. 400
κ. Γκανιάτσα Κωνσταντίνο	Δρχ. 500
κ. Κράλιο Κώστα	Δρχ. 500

ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΜΑΣΤΟΡΟΙ

Του κ. Επαμεινώνδα Βαδίλη

Επιτ. Επιθεωρητή Γεωργίας

Η αλματώδης ανάπτυξη του μηχανικού πολιτισμού παράσυρε στη δίνη της και εξαφάνισε μερικά επαγγέλματα που στα λίγο παλιότερα χρόνια έπαιξαν πρωταρχικό ιστορικό ρόλο στη διαμόρφωση των χωριών μας. 'Ένα από τα επαγγέλματα αυτά είναι το επάγγελμα των χτιστών ή των μαστόρων όπως τους λένε στην 'Ηπειρο, αυτών που από τα τέλη του περασμένου αιώνα και τις αρχές του αιώνα μας έχτισαν όλα τα σπίτια στα Ηπειρωτοχώρια, που σήμερα τα βλέπομε και τα καμαρώνουμε σαν έργα τέχνης μιας εποχής που πέρασε και δεν ξαναγυρίζει πια.

Αν μιλούμε σήμερα για διατηρητέα σπίτια, ακόμα και για διατηρητέα ολόκληρα χωριά όπως τούτο συμβαίνει με τα Ζαγοροχώρια στο Νομό Ιωαννίνων, αν μιλάμε για καλλιμάρμαρες εκκλησιές, μοναστήρια και σχολεία με τη γοητευτική τους αρχιτεκτονική εμφάνιση, αν μιλάμε για γραφικά πέτρινα γεφύρια που χωρίς τη χρήση του τσιμέντου από χρόνια τώρα παραμένουν αταλάντευτα στις θέσεις τους, αν μιλάμε τέλος για μεγαλοπρεπή καμπαναριά που περήφανα λογχίζουν τον ουρανό, όλα αυτά τα αριστουργήματα οφείλονται σ' αυτούς τους απλοϊκούς ανθρώπους.

Και είναι πράγματι ξακουστοί οι μάστοροι της Ηπείρου γιατί δεν έχτισαν μόνον τα χωριά της Ηπείρου, αλλά και τα χωριά πολλών γειτονικών περιοχών όπως, της Θεσσαλίας, της Δυτικής Μακεδονίας κλπ.

Είναι αυτοί που αντικατέστησαν τα χαμόσπιτα των χωριών μας που συνήθως αποτελούνταν από ένα χώρο με το τζιάκι στη μέση του σπιτιού με μια τρύπα στη στέγη για να φεύγει ο καπνός, με τα χωμάτινα πατώματα και τα μικροσκοπικά παράθυρα, και στη θέση τους έφκιασαν τα σημερινά από άσπρη πελεκητή πέτρα σπίτια συνήθως δίπατα και σε μερικές περιπτώσεις και τρίπατα, με τα ευρύχωρα δωμάτια, με τα υπέροχα τζιάκια που ακόμα και όταν τα βλέπεις σου γεμίζουν την ψυχή με ζεστασιά και θαλπωρή, με τα ξύλινα πατώματα και τις ξύλινες σκάλες, με τα μεγάλα παράθυρα και τις κλασικές γρίλιες και τις στέγες σκεπασμένες με τις άσπρες πλάκες.

'Έτσι τα Ηπειρωτοχώρια σκαρφαλωμένα στις πράσινες βουνοπλαγιές φαντάζουν από μακριά σαν διασκορπισμένες διαμαντόπετρες που δίνουν μια γοητευτική εμφάνιση στο όλο φυσικό περιβάλλον.

Βέβαια είναι πολλές οι περιοχές της Ηπείρου που έχουν βγάλει αξιόλογους μαστόρους, αλλά η κυριώτερη περιοχή που έβγαλε τους πιο ξακουστούς είναι η Επαρχία της Κόνιτσας, στο Νομό Ιωαννίνων και ειδικά η μαστορομάνα Πυρσόγιαννη μία από τις πιό γραφικές κωμοπόλεις της Επαρχίας της Κόνιτσας. 'Έτσι στην ιστορική αυτή κωμόπολη με τους πολλούς μαστόρους που έβγαλε, υπάρχουν μερικές ιστορίες που δείχνουν τόσο την ποσότητα όσο και την ποιότητα των μαστόρων της. Λένε επί

παραδείγματι: Ποιος έχτισε τον κόσμο όλον; Και η απάντηση είναι: Πυρσογιαννίτες, αλλά στο τέλος βοήθησαν και λίγο οι Βουρμπιανίτες.

Οι Βουρμπιανίτες είναι οι κάτοικοι μιας άλλης επίσης ξακουστής κωμόπολης στην Επαρχία της Κόνιτσας, της Βούρμπιανης που κι αυτή έβγαλε πολλούς και καλούς μαστόρους.

Φυσικά και τα άλλα χωριά της Επαρχίας της Κόνιτσας όπως ο Ίσβορος ο σημερινός Αμάραντος κλπ. έβγαλαν αξιόλογους μαστόρους.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως όλα σχεδόν τα Ζαγοροχώρια και τα χωριά της Επαρχίας Πωγωνίου τα έχτισαν μαστόροι από τα χωριά της Κόνιτσας.

Αυτοί οι άνθρωποι που η εργασία τους ήταν πολλή σκληρή, γιατί και τη πέτρες που ήταν το μοναδικό οικοδομικό υλικό οι ίδιοι θα έπρεπε να το βγάλουν από τα λεγόμενα μαντέμια και να τις κουβαλήσουν με τα ζώα τους από τις βουνοπλαγιές, καθώς και τις άσπρες πλάκες για να σκεπάσουν τις στέγες των σπιτιών και τα μπασαμάκια για να στρώσουν τις αυλές τους διακρίνονταν για την απαράμιλλη εργατικότητα τους, για την ευσυνειδησία τους και την τιμιότητά τους, αλλά και την τέλεια τεχνική τους κατάρτιση χωρίς να έχουν καμιά ειδική μόρφωση.

Μερική άποψη της Πυρσόγιαννης της γραφικής Κωμόπολης στην Επαρχία της Κόνιτσας που έβγαλε τους πιο πολλούς και τους πιο καλούς μαστόρους.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι δεν υπήρξε ούτε μια περίπτωση κατασκευής σπιτιού, σχολείου, εκκλησίας, καμπαναριού, γεφυριού ή οποιουδήποτε άλλου έργου, που να γίνει από τα χέρια τους και να πέσει ή να υποστεί οποιαδήποτε άλλη φθορά. Άλλα εκτός από τη στερεότητα των κατασκευών τους, και η εμφάνιση ήταν κάτι στο οποίο έδιναν πολλή μεγάλη σημασία.

Έτσι οι εξωτερικές γωνίες όλων των σπιτιών των εκκλησιών και των σχολείων είναι χτισμένες με άσπρες πελεκητές πέτρες πραγματικά αριστουργήματα που τις πελεκούσαν με το κοπίδι με τα χέρια ειδικοί τεχνίτες με Ιώβειο υπομονή. Πελεκητά επίσης από άσπρες πέτρες είναι και τα πλαίσια των πορτών και των παραθύρων, αλλά και ολόκληροι οι εξωτερικοί τοίχοι είναι φκιαγμένοι με άσπρες πέτρες πρόχειρα πελεκημένες.

Εκτός όμως από τη σκληρή δουλειά τους θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν μόνοι τους και τις διάφορες βιοτικές τους ανάγκες όπως το μαγείρεμα του φαγητού, το πλύσιμο των ρούχων κ.λ.π. και όλα αυτά για περίοδο τουλάχιστο ευνέα μηνών το χρόνο από το Μάρτιο μέχρι το Νοέμβριο, οπότε με τη διακοπή των εργασιών λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών έφευγαν σαν τα αποδημητικά πουλιά για να περάσουν το χειμώνα μαζί με τις οικογένειες τους και να ξαναγυρίσουν την Άνοιξη.

Η μετάβαση και η επιστροφή γινόταν πάντοτε με τα πόδια ή καβάλα στα γαϊδούρια που τα είχαν για το κουβάλημα της πέτρας των σπιτιών που χτίζανε, σε μια απόσταση από 50-100 χιλιόμετρα συνήθως.

Με αυτά τα γαϊδούρια μετέφεραν και τα διάφορα εργαλεία τους καθώς και τα κλινοσκεπάσματά τους.

Αλησμόνητες θα παραμείνουν μερικές σκηνές από τη δράση των μαστόρων στα χωριά μας.

Εκείνο το κουβάλημα της πέτρας με τη φάλαγγα των γαϊδουριών που συνήθως γινόταν από νεαρά παιδιά τα λεγόμενα μαστοροπαίδια κάτω από τον καυτερό ήλιο το καλοκαίρι ή υπό βροχή την Άνοιξη και το Φθινόπωρο, που συνήθως ήταν τα παιδιά τους και ακολουθούσαν και αυτά το γολγοθά των πατεράδων τους, εκείνο το πελέκημα των λιθαριών με το κοπίδι με τα χέρια στο ύπαιθρο κάτω από οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες από ειδικούς για τη δουλειά αυτή μαστόρους που τους λέγανε πελεκάνους, αλλά και η καλλιτεχνία του χτισίματος από τους άλλους μαστόρους με τη χρησιμοποίηση της άσπρης πέτρας του μοναδικού οικοδομικού υλικού της εποχής εκείνης και με τη χρήση του ασβέστη και της άμμου γιατί δεν υπήρχε το τσιμέντο, και σε μερικές περιπτώσεις και της λάσπης ανακατωμένης με άχυρα για καλύτερη συνοχή και συγκόλληση.

Η πιο ευχάριστη στιγμή και για το νοικοκύρη που έφτιαχνε το σπίτι αλλά και τους μαστόρους ήταν όταν τελείωναν τα ντουβάρια του καινούργιου σπιτιού και κατασκευάζονταν ο ξύλινος σκελετός της στέγης.

Τότε εκτυλίσσονταν μια ολόκληρη ιεροτελεστία με το έθιμο του δωρήματος των μαντηλιών.

To ιστορικό γεφύρι της Κόνιτσας στον Αώο ποταμό που χτίστηκε το έτος 1873-75, έργο του Πυρσογιαννίτη πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζου.

Έδεναν ένα σχοινί μεταξύ δυο δοκαριών κατά μήκος του καβαλάρη της στέγης, που στην κορυφή τους είχαν από έναν ξύλινο σταυρό, και στο σχοινί αυτό έδεναν τα πολύχρωμα καινούργια μαντήλια που τα δώριζαν οι συγγενείς και οι φίλοι του ιδιοκτήτη του σπιτιού για το ευχάριστο γεγονός.

Ακόμα αντηχεί στ' αυτιά μας η φωνή του Πρωτομάστορα που όταν δωρίζονταν το μαντήλι και το έδενε εκεί ψηλά στο σχοινί της στέγης φώναζε με συρτή καναναρχιστική φωνή: «Καλώς μας ώρισε και ο κύριος τάδε με το πεσκέσι του, τον ευχαριστούμε και στο δικό του σπίτι να χαρούμε».

Και μετά από αυτή την προσλαλιά επακολουθούσε η μουσική των σφυριών τάκα τούκα-τάκα τούκα που τα χτυπούσαν όλοι οι άλλοι μαστόροι στις γρεντές της στέγης.

Ήταν κάτα κάποιο τρόπο μια απέριττη γιορτή εγκαινίων του καινούργιου σπιτιού που σε λίγο θα τελείωνε.

Τα μαντήλια αυτά στο τέλος τα μοιράζονταν μεταξύ τους οι μαστόροι.

Πολλές ήταν οι μαστορείτικες κομπανίες που άκουαν στο όνομα μλούκια, που κυκλοφορούσαν και δούλευαν στα χωριά μας.

Ωστόσο μερικές απ' αυτές ήταν τόσο καλά οργανωμένες και αξιόλογες για τους εξαιρετικούς τεχνίτες που διέθεταν ώστε ακόμη και σήμερα να διασώζονται στη μνήμη μας.

Τέτοιες κομπανίες ήταν του Πέτρου Κοντοζήση, του Πέτρου Ματαρά, του Αριστείδη Βαλτά γνωστού και σαν Μαστόρο Αριστείδη, του Αντώνη

Ζούκα και του Κώστα Σερίφη και πολλών άλλων που κατάγονταν από την Πυρσόγιαννη, του Σωτήρη Σιούτη και του Βασίλη Σιούτη που κατάγονταν από τον Αμάραντο της Κόνιτσας και τόσων και τόσων άλλων.

Το ξακουστό παλιό γεφύρι της Κόνιτσας κάτω από το οποίο κυλούν τα κρυσταλλένια νερά του Αώου ποταμού με την κρεμαστή καμπάνα στο μεγάλο του θόλο που όταν χτυπούσε από τον αέρα εσήμαινε ότι η διάβαση του γεφυριού ήταν επικίνδυνη, αυτό το αριστούργημα της τέχνης που παρά το πέρασμα του χρόνου παραμένει στη θέση του αταλάντευτο και που αποτελεί την Ακρόπολη όχι μόνον για την Επαρχία της Κόνιτσας αλλά και για τον ευρύτερο Ηπειρωτικό χώρο, είναι έργο του Πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζου από την Πυρσόγιαννη και χτίστηκε το έτος 1873-75.

Όλοι αύτοί οι μαστόροι και πολλοί άλλοι θα παραμείνουν στην Ηπειρωτική παράδοση τουλάχιστον για όσα χρόνια θα υπάρχουν τα έργα τους τα πραγματικά αριστουργήματα που μας άφησαν.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

Του κ. Χρίστου Λαμπρινού

Είναι γνωστή η εξαμηνιαία επιθεώρηση «΄Ηπειρος» για την προβολή της ιστορίας, της παράδοσης και γενικά της ηπειρωτικής ταυτότητας. Στο τελευταίο τεύχος συνεχίζεται η εργασία του τέως καθηγητή Κωνσταντίνου Γκανιάτσα για την 'Ηπειρο και την προσφορά της στο έθνος. Πρόκειται για μια ιστορία συμμετοχής της Ηπείρου στους αγώνες του ελληνισμού και, μάλιστα, πρωτοποριακής συμμετοχής που διαπονέεται από την μεγάλη αγάπη του συγγραφέα προς την πατρίδα του. Η ροή της ηπειρωτικής ιστορίας, όπως φαίνεται στην αφήγηση αυτή που διακρίνεται για την γλαφυρότητά της, συναρπάζει και παρέχει ενδιαφέροντα στοιχεία προβληματισμού και φρονηματισμού στον αναγνώστη. Η έκδοση συμπληρώνεται με άλλα άρθρα και καμπάνιες που έχουν για αντικείμενα και ενδιαφέρουν άμεσα την 'Ηπειρο, τη φύση της, τους ανθρώπους της, τα δάση της, τη λαογραφία της και τον αιώνιο παλμό της.

ΣΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

† Αλέξανδρου Σάλτα - 1913

Αιώνες η σκλάβα γη της Ἡπείρου
των Ελλήνων το αίμα βυζάνει
στη πραγμάτωσι του μόνου ονείρου
αίμα ηρώων διψά το Μπιζάνι.

Στους απόρθητους βράχους, στο χιόνι
αψηφόντας ο Διάδοχος τρέχει
προ των όλων φωνάζει: «κανόνι»
στους βαρβάρους τυράννους τουφέκι.

Στον ιερόν παιδιά μου αγώνα
ας χύσουμ' ακόμα αίμα τιμής
όπως έχυσαν στο Μαραθώνα
οι προγονοί μας έτσι κ' εμείς.

Εμπρός στρατιώται, «αέρα» ζωή
να δώσουμ στ' αδέρφια τα σκλαβωμένα
που τάχει τρομάζει θανάτου βοή
κ' έχει μυριάδες ο Τούρκος σφαγμένα.

Εμπρός προχωρήτε, εσήμωσ' η ώρα
να δούνε οι σκλάβοι νικηφόρο στρατό
να δουν ελευθέρα του Πείρου τη χώρα
να δούνε σημαία με στραυροετό.

Δεν είναι το διάβα μας μον το Μπιζάνι
παντού ο Έλλην ορμώντας προφτάνει.

Κ' εκεί που τρέχει μαζί με τη Νίκη
παίρνει τα Γιάννενα και τη Θεσσαλονίκη.

Διαβήτε στρατιώται τη λίμνη
θα μας βοηθήσῃ γαλήνη και η αύρα
να υψώστε σημαία, ένας κ' αν μείνη
σαν στο είκοσι ένα στην Αγια Λαύρα.

Κι ο νικηφόρος στρατός θα φωνάξῃ:
«Τα Γιάννενα πέσαν, κ' ούτε θ' αργήσῃ
στου Θεού την Αγια Σοφία
ο Πατριάρχης να λειτουργήσῃ.

Θα ανοίξῃ η πόρτα που χρόνια κλεισμένη
θα βγη ο Δεσπότης π' αιώνες προσμένει
και τον στρατό μας να κοινωνήσῃ
π' από την άλωσι τον είχε αφήση.

Ο ΒΟΙΔΟΜΑΤΗΣ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

του Καθηγητού κ. Φώτη Πέτσα.

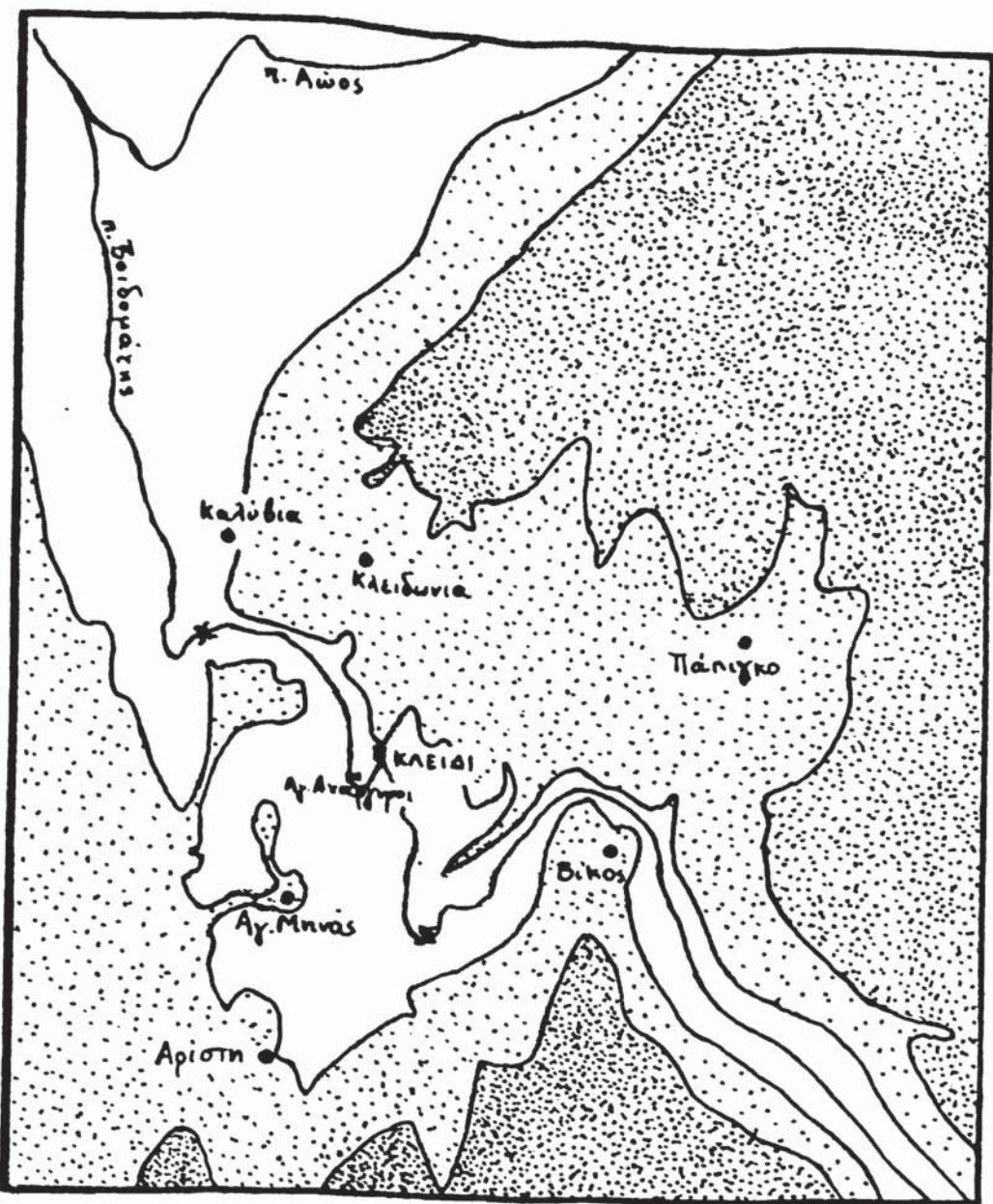
Τα φυσικά χαρίσματα της λεκάνης του Βοϊδομάτη αποδεικνύεται τώρα, ότι δεν είναι μόνο όσα τώρα λέμε «φυσικές καλλονές» και τα εκτιμούν όλο και πιο πολλοί Έλληνες και ξένοι περιηγητές. Πρόσφατες προϊστορικές έρευνες αποδεικνύουν τώρα ότι ο άνθρωπος, σχεδόν από την πρώτη εμφάνισή του στη γη, είχε λόγους να εκτιμήσει τα χαρίσματα της περιοχής αυτής, που αλλού τη βαφτίσαμε «περιβόλι του Θεού», γιατί «αλήθεια είναι περιβόλι που ο καλός Θεός με πολύ μεράκι το έσπειρε, το φύτεψε και το ποτίζει...» (Φώτ. Πέτσα-Γιάννη Σαραλή, Αρίστη και Δυτικό Ζαγόρι, έκδοση της Ενώσεως Αρίστης-Βίκου, 462 σελίδες με πολλές έγχρωμες και ασπρόμαυρες εικόνες. Αθήναι 1982).

Κατά την Παλαιολιθική Εποχή (πριν από το 6.000 π.Χ.), κατά την οποία ο άνθρωπος ήταν «σπηλαιοδίαιτος», «κυνηγός» και «συλλέκτης» της τροφής του, τα πρώτα που είχε ανάγκη ήταν το νερό κι ένα σπήλαιο κοντά για προστασία από τις καιρικές συνθήκες και άλλους κινδύνουν. Ακριβώς, δηλαδή τα δύο αγαθά που έδωσε πλουσιοπάροχα ο Θεός στον τόπο μας. Από εκεί και πέρα ο άνθρωπος με το λογικό του βρήκε τρόπους να βελτιώσει τους όρους της ζωής του.

Για εργαλεία δεν είχε ακόμα άλλα ανθεκτικά υλικά από κόκκαλα και πέτρες. Διάλεγε λοιπόν τα καταλληλότερα, τα δούλευε όπως μπορούσε, κι έκανε μ' αυτά εργαλεία και όπλα. Άλλα φθαρτά υλικά που χρησιμοποίησε ίσως, όπως δέρματα ή ξύλο, δεν διατηρήθηκαν. Ακόμα δεν ήξερε να κάμει δοχεία από πηλό. Ούτε μπορούσε ν' αποθηκεύσει πολλά πράγματα, γιατί δεν είχε καν μόνιμη κατοικία. Είναι φυσικό λοιπόν τα ευρήματα αυτής της «παλαιολιθικής» εποχής να είναι σχεδόν μόνον πέτρες δουλεμένες και κόκκαλα. Άλλα είναι πολύτιμα γιατί μας διδάσκουν πολλά πράγματα.

Έτσι σε σπηλιές της περιοχής του Βοϊδομάτη ερευνητική αποστολή υπό την αιγίδα της Βρεταννικής Αρχαιολογικής Σχολής των Αθηνών, εντόπισε λείψανα ζωής παλαιολιθικών χρόνων. Το επίκεντρο της έρευνας είναι μια σπηλιά στη δεξιά όχθη του Βοϊδομάτη, κοντά στη Μονή Αγίων Αναργύρων της Κλειδωνιάς, ευκολώτερα προσιτή από την Αρίστη, αφού περάσουμε το γιοφύρι του Παπίγκου. Στην Αρίστη, για το λόγο αυτό, είναι εγκατεστημένο το στρατηγείο της αποστολής. Άλλιώς είναι σχεδόν απρόσιτη η σπηλιά. Η θέση λέγεται Κλειδί, γιατί είναι η μόνη πρόσβαση προς Κλειδωνιά (άλλως Γλυτονιάφστα). Μια άλλη πρόσβαση από την πλευρά της Κόνιτσας ονομάζεται «Πόρτες». Και τα δυο ονόματα είναι σημαντικά. Άμα φυλάς τις «Πόρτες» και το «Κλειδί», εξασφαλίζεις το Πάπιγκο, σαν καταφύγιο σε δύσκολους χρόνους. Γι' αυτό λέμε τους Παπιγκιώτες Καταφυγιανούς. Άλλα πρέπει να γυρίσουμε στα παλαιολιθικά ευρήματα.

Η θέση του παλαιολιθικού σπηλαίου «Κλειδί» στο Δυτικό Ζαγόρι

Διεθυντής της ανασκαφής είναι ο δρ. Τζοφ Μπαίλεϋ του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ, ο οποίος, στην έκθεσή του για το έργο του περασμένου καλοκαιριού, γράφει μεταξύ άλλων και τα εξής:

«Διαλέξαμε για ανασκαφή τη σπηλιά στη θέση Κλειδί, γιατί φανερά έχουν μεγαλύτερη έκταση και βάθος τα αρχαία λείψανα σ' αυτήν, είναι πιο ευρύχωρη και δίνει την ελπίδα να βρεθούν χωρίς διακοπή στρώματα ως τη Μέση Παλαιολιθική Εποχή. Η θέση της σπηλιάς επίσης είναι σημαντική. Ενώ στο Ασπροχάλικο (του Λούρου) και στην Καστρίτσα (των Ιωαννίνων) οι προϊστορικές σπηλιές είναι ή σε χαμηλότερο υψόμετρο ή σε κάμπο, το Κλειδί βρίσκεται κοντά στον ορεινό όγκο της Πίνδου, σε υψόμετρο μόνο 500 μ., αλλά στα ριζά σχεδόν της Γκαμήλας με υψόμετρο κοντά στα 2.500 μ.

Περιβαλλοντολογικά η θέση της θα ήταν αλλιώτικη από το Ασπροχάλικο και την Καστρίτσα. Η πανίδα, η χλωρίδα, τα κατάλληλα για εργαλεία υλικά κλπ. θα ήταν διαφορετικά.

Η σπηλιά έχει 25 μ. πλάτος, 10 μ. βάθος και περίπου 40 μ. ύψος στο φρύδι. Το δάπεδό της τώρα είναι 30 μ. ψηλότερα από την τωρινή κοίτη του Βοϊδομάτη, έχει επίπεδη έκταση περίπου 450 m^2 , και κει το έδαφος πέφτει απότομα σε χαλικαριά, όπου, ανάμεσα στα κοτρόνια βρίσκονται και παλαιολιθικά εργαλεία. Ο τόπος νεροκρατάει και αυτό ήταν σπουδαίο για τον προϊστορικό κάτοικο της σπηλιάς, αφού το νερό είναι η πρώτη ανάγκη για κατοικία σ' όλες τις εποχές.

Η ανασκαφική δουλειά που έγινε τα δύο προηγούμενα καλοκαίρια (με την απαραίτητη λεπτολογία ιδιαίτερα για προϊστορικές ανασκαφές) έδειξε ότι η επίχωση με τα ευρήματα έχει βάθος τουλάχιστον 2 μ. Περιέχει οστέινα και λίθινα εργαλεία, κόκκαλα και κέρατα ζώων, τα πιο πολλά από αγριόγιδα, επίσης στολίδια και άλλα χειροτεχνήματα από κόκκαλο. Όλα αυτά χρονολογούνται με τις σύγχρονες μεθόδους των φυσικών επιστημών, που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια στην αρχαιολογία, και αποδίδονται σε μια περίοδο περίπου 8.000 ετών δηλαδή 12.000 έως 20.000 χρόνια από τώρα! Η συνέχεια της ανασκαφής αναμένεται να δώσει και πιο αρχαιότερα ευρήματα από βαθύτερα στρώματα. Η μελέτη θα συνεχισθεί και το ερχόμενο καλοκαίρι. Τα αποτελέσματα αναμένονται με εύλογο ενδιαφέρον από ειδικούς επιστήμονες σ' όλον τον κόσμο και ιδιαίτερα, βέβαια, από τους συμπατριώτες μας Ηπειρώτες και μάλιστα τους Ζαγορίσιους. Η μαγευτική λεκάνη του Βοϊδομάτη, το «περιβόλι του Θεού», θα φωτισθεί με ακτίνα φωτός στο προϊστορικό βάθος των 20.000 ετών!

ΜΑΡΙΝΑ - MARIANNA ΑΘ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

Ζωγράφος - Ξεναγός

Γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη από Βορειοηπειρώτες γονείς. Φοίτησε στην Ελληνογαλλική Σχολή «Saint Vincent de Paul» και μετά την αποφοίτησή της με το πτυχίο Brevet élémentaire, αποπεράτωσε τις γυμνασιακές της σπουδές κατά την διάρκεια των οποίων κέρδισε το Α' βραβείο σε διεθνές Διαγωνισμό Εικονογράφησης Λευκώματος μεταξύ των οδηγών, 33 κρατών. Στο Εδιμβούργο της Σκωτίας, όπου έγινε η κρίση, το μοναδικό Α' βραβείο το κέρδισε η Ελλάδα, και απ' όλη την Ελλάδα, η Θεσσαλονίκη με την Μαριάννα Αθ. Παπαγιάννη. Μετά την επιτυχία της αυτή, σπούδασε με αλληλογραφία στη Σχολή Λ.Β.С., απ' όπου και πήρε το πτυχίο των σπουδών της.

Μετά από επιτυχημένες εισαγωγικές εξετάσεις στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του Μετσοβείου Πολυτεχνείου Αθηνών, μπήκε στο Εργαστήρι Ζωγραφικής του Ουμβέρτου Αργυρού, απ' όπου αποφοίτησε, παίρνοντας το δίπλωμά της με τέσσερις διακρίσεις. Με την αποφοίτησή της έφυγε για την Γαλλία, όπου στα τέσσερα χρόνια της παραμονής της εμπλούτισε τις γνώσεις της πάνω στην τέχνη της και εξέθεσε έργα της. Επιστρέφοντας εδώ, έκανε την πρώτη της αιτομική έκθεση στη Βιβλιοθήκη της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, με 52 έργα της.

Από την Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης πήρε τιμητικό δίπλωμα με χρυσό μετάλλιο για τρία μεγάλα έργα της που διακοσμούσαν και πρόβαλλαν χώρους με εκθέματα ελληνικών προϊόντων.

Ηήρε μέρος σε πολλές ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Έργο της Μαριάννας Αθ. Παπαγιάννη, το οποίο δώρισαν στην Ηπειρωτική Εστία Θεσσαλονίκης, οι αδελφές της κ. Κλημεντίνη Αθ. Παπαγιάννη, κ. Έλλη χήρα Αλέξανδρου Κωνσταντινίδου και κ. Βάσω Ραούλ Παπαδούκα, για τα 3 χρόνια αφότου έψυγε ξαφνικά από κοντά τους.

Ήταν διπλωματούχος ξεναγός Α' τάξης. Ως ξεναγός, εκτός από τις αναρίθμητες ξεναγήσεις της στην ελληνική, γαλλική και αγγλική γλώσσα, έδωσε διαλέξεις με έγχρωμες διαφάνιες σε διάφορες αίθουσες της Θεσσαλονίκης.

Μετά το τέλος των σπουδών της άρχισε να εργάζεται στην ιδιωτική εκπαίδευση. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος στη Σχολή Σχεδιαστριών της Αγλαΐας Σχινά, στην οποία δίδαξε ελεύθερο σχέδιο. Ελεύθερο και προοπτικό σχέδιο δίδαξε και στην Τεχνική Σχολή «Ο Ευκλείδης». Ταυτόχρονα διορίστηκε και στο Αμερικανικό Κολλέγιο Θεσ/νίκης «Ανατόλια», όπου δίδαξε στο

Πρακτικό Τμήμα, καλλιτεχνικό, γεωμετρικό, διακοσμητικό, τεχνικό και προοπτικό σχέδιο. Αργότερα άρχισε να διδάσκει Αισθητική Αγωγή στο Καλαμαρί. Η Μαριάννα, σύμφωνα με την προσωπική της κρίση και πείρα και πάνω απ' όλα με την πραγματική της αγάπη για τα παιδιά, πάσχιζε μ' όλη της την καρδιά να διδάξει τα τεχνικά μαθήματα, μεταλαμπαδεύοντας στους μαθητές της τις δικές της γνώσεις.

Έδινε και την ψυχή της ακόμη, μόνο και μόνο για να βοηθήσει τους άλλους, αψηφώντας τις δικές της θυσίες, σε βάρος της υγείας της πολλές φορές. Δίδασκε πειραματιζόμενη, διδάσκοντας και συγχρόνως διδασκόμενη από τις αντιδράσεις των «παιδιών» της, ηλικίας από δώδεκα ως τριάντα και πάνω χρόνων.

Η Μαριάννα είχε μια μόρφωση και μια μνήμη απέραντη, γιατί από μικρή συνέχεια διάβαζε, μελετούσε ή ταξίδευε αποταμιεύοντας γνώσεις και εμπειρίες, που δεν τις κράταγε για τον εαυτό της. Γι' αυτό και οι φίλοι της την αγαπούσαν πραγματικά για τον καλό της χαρακτήρα, για την ευθύτητά της, για το πλούσιο περιεχόμενό της, την καλωσύνη της και την απλότητά της.

Ανήκε στην Διεθνή Πανεπαγγελματική Οργάνωση Soroptimist International Association (το γυναικείο Rotary) και εκλέχτηκε παμψηφεί gounverneur, για να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στα διάφορα ετήσια συνέδρια της οργάνωσης.

Όμως, τι να πρωτοαναφέρει κανείς για τη ζωή της, για τις δραστηριότητές της και τις κριτικές που της έγιναν και τα ωραία γράμματα που της δόθηκαν από τους καθηγητές της και τη Σχολή A.B.C, που όλα μιλούν για την εξαιρετική της επίδοση και το ζήλο της, για το Μεγάλο της Ταλέντο.

Όσα και να πει κανείς γι' αυτήν, πάλι θα είναι λίγα γιατί η Μαριάννα ήταν ένα σπάνιο πολύπλευρο ταλέντο, ένα πλάσμα όλο καρδιά, αγάπη, καλωσύνη.

Η Μαριάννα Παπαγιάννη τραυματίστηκε στη Ρόδο, μέσα σ' Εκκλησιά, στις 7 Φεβρουαρίου του 1982, κι έχασε τις αισθήσεις της. Τελείωσε στη Θεσσαλονίκη στις 18 Φεβρουαρίου χωρίς να τις ξαναανακτήσει.

Η «ΗΠΕΙΡΟΣ»

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

κ. Γεωργίου Βλέτσα-δασκάλου

Ο λαός μας παράλληλα με τις βιοποριστικές του ασχολίες, ενδιαφέρεται, για τη θρησκεία, την κοινωνική οργάνωση, την πνευματική ζωή και την αισθητική.

Τον καλλιτεχνικό και ψυχικό του κόσμο εκφράζει ο λαός με το λόγο, τη μουσική, το χορό, κυρίως όμως με ορισμένες εκδηλώσεις της φυσικής του ζωής, όπως: την αρχιτεκτονική, ξυλογλυπτική, ζωγραφική, κατεργασία μετάλλων (αργυροχοΐα-χρυσοχοΐα), υφαντική, κεντητική κ.α.

Έτσι η Λαϊκή μας τέχνη στην οποία ο λαός εκφράζει ό,τι εξαιρετικό, ό,τι ωραίο, είναι συνδεδεμένη στενά με διάφορα αντικείμενα καθημερινής χρήσης (έπιπλα, σκεύη, ενδύματα, υφαντά, κεντήματα, κ.α.).

Η ΗΠΕΙΡΟΣ ξεχώρισε από πολύ παλαιά, για την εξαιρετική επίδοση των κατοίκων της στους διάφορους κλάδους της Λαϊκής Τέχνης.

Σήμερα λέγοντας «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ», γενικά, εννοούμε τη μορφή της τέχνης που αναπτύχθηκε σ' όλη την 'Ηπειρο. Πρόκειται για μια αληθινή τέχνη, με κύριο γνώρισμά της την ελεύθερη έκφραση θεμάτων, που αντλούσε ο τεχνίτης από την παράδοση και τα προσάρμοζε με τέλειο τρόπο, ανάλογα με το υλικό που χρησιμοποιούσε.

Για την ανάπτυξη της «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ» κατά εποχές, υπάρχουν πολύ λίγες πληροφορίες. Ακόμα και ο καθορισμός της εποχής, που πήρε τη μορφή με την οποία εμφανίστηκε το 19ο αιώνα, είναι δύσκολος.

Με τα έργα που κατασκεύασαν οι Ηπειρώτες τεχνίτες, απέδειξαν τις ξεχωριστές καλλιτεχνικές τους ικανότητες και έμειναν πιστοί στις ιδέες και τις ρίζες της παράδοσης. Γι' αυτό άλλωστε κατάφεραν και κάτω από την τουρκική κυριαρχία, να γίνουν ικανοί βιοτέχνες και συνεπείς στα ιδανικά και στις προσδοκίες τους. Τούτο συννετέλεσε στη δημιουργία φημισμένων προσωπικοτήτων σ' όλη την Ελλάδα. Το 18ο και 19ο αιώνα η βιοτεχνία της Ηπείρου έφτασε σε μεγάλη ακμή. Πολλά προϊόντα εξάγονταν στο εξωτερικό. Σε πόλεις και χωριά της Ηπείρου, ντόπιοι τεχνίτες, σε σπίτια και εργαστήρια κατασκευάζαν έργα υφαντικής, χρυσοκεντητικής, κεντητικής, ξυλογλυπτικής, ξυλουργικής, κορδονοποιίας, χαλκουργίας και αργυροχρυσοχοΐας. Το μόνο είδος που δεν αναπτύχθηκε στην 'Ηπειρο ήταν η αγγειοπλαστική.

Άλλα και η εικονογραφία, η ζωγραφική, η αρχιτεκτονική, η μεταλλουργία και τα σταμποτά υφάσματα (τσεμπέρια) γνώρισαν άνθηση σαν είδη Λαϊκής Τέχνης.

'Όλες σχεδόν οι πρώτες ύλες παράγονταν στην 'Ηπειρο, αλλά και οι λίγες που εισάγονταν, κατεργάζονταν από τους ίδιους τους τεχνίτες.

Ανάμεσα στα άλλα είδη που εξάγονταν το 1840 σημειώνουμε: δέρματα,

γούνες, μαλλιά, βελέντζες, κεντητές ενδυμασίες και όπλα.

Το 18ο αιώνα έχουμε πληθώρα από ειδικευμένους κατά τόπους τεχνίτες, με αποτέλεσμα να ιδρυθούν στις περισσότερο πλούσιες περιοχές (Κόνιτσα, Ζαγόρια, Καλαρρύτες, Μέτσοβο, Συρράκο κ.α), πάρα πολύ αξιόλογα εργαστήρια και τα μέρη αυτά να γίνουν κέντρα βιοτεχνιών. Νοιώθουμε απέραντο θαυμασμό για τους αριστοτέχνες Ηπειρώτες πρωτομαστόρους, που ήταν άριστοι μηχανικοί και υπήρχαν δεξιοτέχνες μεγάλης αξίας. Κατασκεύαζαν οικοδομές κομψές που ήταν συνάμα και πρακτικές. Ο εσωτερικός διάκοσμος με τα υπέροχα ξυλόγλυπτα (ράφια, τζάκια, ντιβάνια, θυρίδες, ερμάρια) σε συνδυασμό με τα υφαντά, τα κεντήματα, τα μαξιλάρια, τα σινδόνια κλπ. συνέθεσαν το Ηπειρώτικο σπίτι.

Στα αρχοντικά ζωγραφίζουν οι λαϊκοί μας ζωγράφοι το μεγαλείο των προγόνων μας, με αρχαίους ναούς, Βυζαντινά κάστρα, καράβια, πολιτείες, σκηνές από μάχες κ.α.

Στους Ηπειρώτικους αργαλειούς υφάνθηκαν εξαιρετικά υφαντά μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας (κιλίμια, χράμια, βελέντζες, μπάντες, μαξιλάρια κ.ά.).

Τα Ηπειρώτικα κεντήματα κατέχουν εξαιρετική θέση μεταξύ των κεντημάτων ολόκληρης της Ελλάδος και μας εντυπωσιάζει η ποικιλία των σχεδίων, αλλά και τα προσεγμένα χρώματα. Τα κεντήματα προορίζονταν για αιτομική χρήση, γι' αυτό η κεντητική θεωρήθηκε οικιακή τέχνη. Εξαίρεση αποτέλεσε η εποχή του Αλή Πασά, οπότε το κέντημα αποτέλεσε εργαστηριακή τέχνη.

Η σημασία και η σπουδαιότητα των εργαστηρίων που υπήρχαν στα Γιάννινα και έφθασαν σε μεγάλη ακμή, φαίνεται από το γεγονός, ότι το εργαστήριο του Κωνσταντίνου Μπίτσιου μέχρι το 1860, εξακολούθησε να παράγει κάθε χρόνο, χίλιες χρυσοποιίκιλτες ενδυμασίες, που έκανε εξαγωγή σ' όλη τη Βαλκανική χερσόνησο.

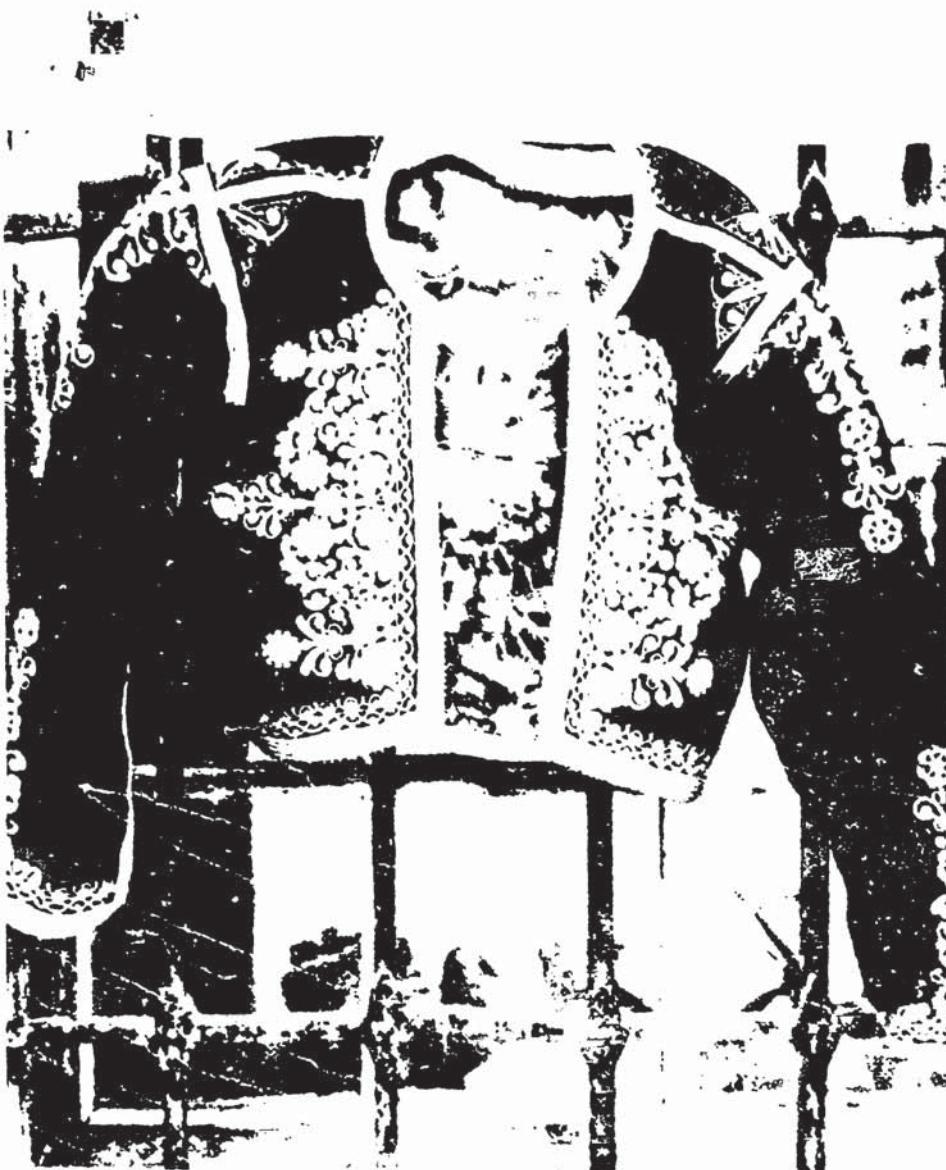
Άλλα μέσα στην «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ», οι σημαντικότερες τέχνες που ξεχωρίζουν για τη μεγάλη καλλιτεχνική σημασία και ιδιορρυθμία τους είναι, εκτός από την κεντητική και την ξυλογλυπτική, η χρυσοποικιλτική και η αργυροχρυσοχοΐδια.

Η ποικιλτική, γενικά, χρησίμευε για τη διακόσμηση των επενδυτών εξωτερικά, αλλά και ειδών κοσμικής χρήσης και παρουσιάζεται με δυο τεχνοτροπίες: α) των Τερζήδων χρυσοραπτών τα Βυζαντινά χρόνια, που ήταν και η περισσότερο διαδεδομένη στη διακόσμηση των ενδυμασιών. Εδώ το διακοσμητικό θέμα σχηματίζεται με μεταξωτό, χρυσό ή αργυρό κορδόνι.

β) Η Συρμακέζικη τέχνη, των χρυσοπάστων, διαφέρει από την προηγούμενη, γιατί εδώ δε χρησιμοποιείται κορδόνι, αλλά το διακοσμητικό θέμα κεντιέται με χρυσό νήμα. Μ' αυτή τη τεχνική είναι κεντημένα όλα τα υφάσματα εκκλησιαστικής χρήσης, πολλά μαξιλάρια, παπλώματα, ενδύματα κλπ.

Η παράδοση δεν έμεινε μόνο στα είδη οικιακής χρήσης, τα

Κεντημένη τοπική φορεσιά της Ηπείρου από Μουσείο των Ιωαννίνων.

διακοσμητικά και τα κοσμήματα, αλλά μεταφέρθηκε και στον αγώνα του 1821. Οι λαϊκοί μας τεχνίτες τη μετέφεραν με αγάπη και πίστη στον πόλεμο που έκαναν. Χάραξαν όλοι μαζί την απελευθέρωση υφαίνοντας, κεντώντας, ζωγραφίζοντας, κτυπώντας το ξύλο και τα μέταλλα. Έδειξαν κι αυτοί με τα επίκαιρα μέσα κι ένα δικό τους τρόπο, την τεχνική και καλλιτεχνική τους έμπνευση και κατόρθωσαν ν' αφανίσουν τον κατακτητή, γιατί ο αγώνας ήταν ιερός για την Ανάσταση του γένους μας.

Συνεχίζεται

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

της κ. Ελευθερίας Παπαδάκη - Λογοτέχνιδος

Η επίσκεψη ενός αρχαίου χώρου δεν είναι μόνο εκδήλωση σεβασμού στην προγονική μας κληρονομιά που θαυμάζει όλος ο κόσμος.

Είναι πιο πολύ γνωριμία με τον άνθρωπο μιας άλλης εποχής που έδεσε την ζωή του με τα ερείπια της.

Ανάμεσά τους πλανιέται η ύπαρξη και οι σκέψεις του, το πιστεύω, η αλήθεια της παρουσίας του στην ασταμάτητη διαδοχή των γενεών και των αιώνων. Τάφοι, ναοί, αγάλματα, οικοδομήματα που στέγασαν την ατομική και δημόσια ζωή των ανθρώπων. Στάδια αγώνων νεανικής αλκής. Θέατρα και βωμοί για την άμιλλα της τέχνης και του πνεύματος.

Όλα έχουν αφήσει τα σημάδια τους γύρω στα ρημαγμένα ιερά των θεών της πίστης τους και θυμίζουν το γιόρτασμά τους ... Και οι θεοί της Δωδώνης ζουν μέσα στο πέρασμα των αιώνων και υπάρχουν στους τόπους που λατρεύτηκαν. Νοιώθουμε την παρουσία τους, παντού τριγύρω μας, στο γυμνό και ακυμάτιστο τοπίο που ενώνει την επιφάνεια της γης με τον ουρανό.

Ο ήλιος καίει και ρίχνει τις ακτίνες του στη γη και στα ερείπια ... λες για να φέρει πίσω από τα περασμένα την φωνή της ζωής:

— Εδώ ήταν η Δωδώνη, που θεωρείται μια απ' τις αρχαιότερες πόλεις της Ελλάδας. Νάτην με τα ερείπια της. Απ' την μια μεριά η «άνω πόλις» με το τείχος. Απ' την άλλη η «κάτω», με το ιερό της. Είναι κοντά μας και ξεχωρίζει με τον απλό περίβολο που περιορίζει το χώρο των ανασκαφών και των ευρημάτων.

Είναι δύσκολο πραγματικά να συλλάβεις το μεγαλείο μιας λατρείας που έπλασε ναούς και οικοδομήματα για να δοξολογήσει το Θεό με αγώνα στον στίβο τον αθλητικό, στο στάδιο μα και το θέατρο, με το πένταθλο μα και την τέχνη... Κι ο άνθρωπος που έτσι λάτρεψε τον θεό του υπάρχει γύρω μας, κι εδώ όπως παντού, στην σκιά των λαξεμένων μαρμάρων, στα θεμέλια κάποιων ναών ή με την όψη άλλων κτισμάτων.

Να το στάδιο που οι αρχαιολόγοι μοχθούν να βρουν και να χαράξουν τα όρια του. Κι αντίκρυ να το θέατρο. Τι μεγαλόπρεπο που είναι με τις δυο του εξωτερικές σκάλες και με τη δική του ξεχωριστή μορφή. Μα πόσο αδρά ξεχωρίζουν τα σημάδια της μετατροπής του σε αρρένα, για θηριομαχίες, στα χρόνια της Ρωμαϊκής κυριαρχίας. Φαίνεται το θωράκιο που είχε τοποθετηθεί για να προστατεύει τους θεατές την ώρα της θηριομαχίας. Είναι στα πόδια μας οι σωλήνες για την αποχέτευση ... οι απαραίτητοι για το καθάρισμα των υπολειμμάτων της σάρκας και του αίματος. Όμως πόσο αδρή είναι η εικόνα της ανώτερης Ελληνικής του αποστολής. Εδώ γίνονταν οι Τραγικοί και οι Κωμικοί αγώνες. Εδώ συνόδευε ο αυλός τον χορό του αρχαίου δράματος στα ρυθμικά βήματα της Εμμέλειας.

Προσθήκες, στα ρωμαϊκά χρόνια, μπροστά απ' την ορχήστρα του θεάτρου της Δωδώνης, για τους αγώνες των μονομάχων.

Μα πιο κάτω, πάνω στο χορταριασμένο χώμα διαγράφεται το ιερό που ήταν αφιερωμένο στον Δία με την σκιά της Διώνης. Να η μικρή δρυς. 'Εχει φυτευτεί εκεί, για να θυμίζει το θρόισμα των φύλλων του δέντρου της αρχαιότητας που έδινε τους χρησμούς του Μαντείου. Ζωντανεύει την εικόνα του. Κι ακόμα αισθάνεσαι να πλανιώνται γύρω σου οι «Έλλοι», ...οι ιερείς που λένε πως το όνομά τους είναι η ρίζα απ' όπου βγήκε το όνομα 'Έλλην.

Εδώ μένει με την σκιά τους η Πίστη των Πελασγών, που ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της Δωδώνης. Κι έμεινε η αρχαία πόλη κι έζησε στα χρόνια τα βυζαντινά και του χριστιανισμού, όπως φανερώνουν τα ερείπια μιας εκκλησίας ...

'Ωσπου χάθηκε κι εξαφανίστηκε από τις επιδρομές των Γότθων.

Μα σήμερα ξαναζεί, με το πανάρχαιο πνεύμα της στον αντίλαλο του αρχαίου θέατρου.

Οι καλλιτέχνες του συγχρόνου θεάτρου διδάσκουν την αρχαία τραγωδία ή την κωμωδία και φέρνουν στον ίδιο χώρο, απ' τα περασμένα, τις φωνές του Σοφοκλή, του Αισχύλου και του Αριστοφάνη, του Ευρυπίδη ή του Μένανδρου. Οι θεοί της Δωδώνης ξαναζούν στην σπουδή της τέχνης που στέλνει το μήνυμα της αρχαίας Ελληνικής πνευματικής παρουσίας, στα πέρατα του κόσμου.

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΕΣ ΣΤΑ 2.300 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Φέτος συμπληρώθηκαν τα 2.300 χρόνια του ιστορικού βίου της πόλης της Θεσσαλονίκης, 23 αιώνες με ζωντανή και συνεχή παρουσία και ακτινοβολία, ως πόλη «κύρια» και «πρωτεύουσα» σ' όλες τις ιστορικές περιόδους του Ελληνισμού.

Η Ηπειρωτική Εστία Θεσσαλονίκης συμμετέχοντας ενεργά στον εορτασμό του «έτους Θεσσαλονίκης» οργάνωσε τον μήνα Μάιο διαλέξεις, εκθέσεις ζωγραφικής και φωτογραφίας. Προσφορά στα μέλη της και στο πνευματικό και καλλιτεχνικό κοινό της πόλης μας.

Η πρώτη από τις διαλέξεις, έγινε στις 8 του μηνός ημέρα Τετάρτη με ομιλητή τον κ. Απόστολο Παπαθεοδώρου, φιλόλογο-επιθεωρητή Μέσης Εκπαίδευσης και είχε ως θέμα: «Τα ελευθέρια της Ηπείρου και οι Μυστικές Υπηρεσίες Ιωαννίνων και Μακεδονίας».

Οι ερευνητικές προσπάθειες του κ. Παπαθεοδώρου ιδιαίτερα γύρω από την μελέτη των Απελευθερωτικών αγώνων της Ηπείρου κατά τους τελευταίους αιώνες, η αναζήτηση νέων αρχείων και στοιχείων καθώς και η αξιολόγηση των μαρτυριών του παλαίμαχου αγωνιστή κ. Αθανασίου Τσεκούρα (106 ετών σήμερα), οδήγησαν τον κ. Παπαθεοδώρου στην ανακάλυψη νέων τεκμηρίων-αγνώστων μέχρι την ώρα της διάλεξής του - τα οποία παρουσίασε στο Ηπειρωτικό Κοινό της πόλης.

Επειδή σκοπός του περιοδικού δεν είναι η σχολαστική έρευνα αλλά η πληροφόρηση μάλλον του ηπειρωτικού κυρίως αλλά και του διεθνούς κοινού σε εθνικά και ηπειρωτικά θέματα παρουσιάζουμε τα κυριώτερα σημεία αναφοράς της διάλεξης του κ. Παπαθεοδώρου, όπως: τον στόχο, την οργάνωση και την δράση των δραστήριων μελών των Μυστικών Υπηρεσιών Ιωαννίνων και Μακεδονίας κατά τις παραμονές και τον πόλεμο του 1912-1913, την συμβολή των Ηπειρωτών στην Ιστορία του Ελληνισμού, τις εξεγέρσεις των Ηπειρωτών κατά την Τουρκοκρατία, τα αποτελέσματα της Συνθήκης του Λονδίνου, την συμβολή της Ηπειρωτικής παροικίας Θεσσαλονίκης και των υπολοίπων Μακεδόνων στον Αυτονομιακό Αγώνα της Βορείου Ηπείρου καθώς και την εξέλιξη του Βορειοηπειρωτικού Ζητήματος, ως συνέχειας των Ηπειρωτικών Ελευθερίων, τα οποία άρχισαν πριν από 105 χρόνια με την Απελευθέρωση της Άρτας και προχωρούν με το σταγονόμετρο και αναμένουν την ολοκλήρωσή τους, μόνο με την οριστική επίλυση του Βορειοηπειρωτικού Ζητήματος, όπως χαρακτηριστικά τόνισε στο τέλος της ομιλίας του ο κ. Παπαθεοδώρου.

Ο κ. Κων/νος Σάλτας, γιος του Μακεδονομάχου Αλέξανδρου Σάλτα, γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Νομικά και στα φοιτητικά του χρόνια διετέλεσε πρόεδρος σε πολλά Σωματεία της πόλης μας. Σήμερα, συνταξιούχος δικηγόρος, ασκεί χρέη Γενικού Γραμματέα στην 'Ενωση Λογοτεχνών Βορείου Ελλάδος Θεσσαλονίκης. Το όνομά του φέρεται στην εγκυκλοπαίδεια του Κοντέου, στο καλλιτεχνικό λεύκωμα Κουρτικάκη.

Ασχολήθηκε και ασχολείται με την λογοτεχνία και την ποίηση. Η τελευταία του ποιητική συλλογή κοινωνικοφιλοσοφικού και λυρικού περιεχομένου «Λυρικοί Στοχασμοί»- εκδόθηκε φέτος.

• Ο κ. Κων/νος Σάλτας είναι ένας από τους πιο παραγωγικούς Νεοέλληνες καλλιτέχνες. Αυτοδίδακτος στην ζωγραφική, δούλεψε και δουλεύει ακούραστα και τα έργα του: τοπία, ανθογραφίες, νεκρά φύση, προσωπογραφίες, καμωμένα με λάδι, παστέλ είτε μ' έναν τρόπο μικτό δικό του, δικαιώσουν τον τεράστιο μόχθο του.

Χαρακτηριστικά δείγματα της προσωπικής του τεχνοτροπίας, η οποία δεν αντιπροσωπεύει καμία ακαδημαϊκή διδασκαλία και είναι κατανοητή σε όλους, παρουσίασε για 20 ημέρες στην αίθουσα της Ηπειρωτικής Εστίας. Ο θεματικός κύκλος που βίωσε ο καλλιτέχνης, με βασικό αντικείμενο τέχνης, το πορτραίτο που εκφράζει ψυχολογικές και κοινωνικές καταστάσεις, εντυπωσίασαν το φιλότεχνο κοινό της Θεσσαλονίκης και τα μέλη της Εστίας που επισκέφθηκαν την 50η κατά σειρά έκθεση του κ. Σάλτα.

Ο πολυτάλαντος και ακούραστος κ. Σάλτας είναι προικισμένος και με το τάλαντο της ρητορίας. Έχει παρουσιάσει στην ελληνική και γαλλική γλώσσα πολλές διαλέξεις με ποικιλία θεμάτων.

Στις 10 Μαΐου, με τη λήξη της έκθεσης ζωγραφικής του, μίλησε για την «Ζωγραφική κατά τα τελευταία 100 χρόνια στην Θεσσαλονίκη μέχρι σήμερα» χαρακτηριστικά σημεία της οποίας δημοσιεύουμε στη συνέχεια:

Η ιστορική αναδρομή αρχίζει από το 1889, εποχή που μοναδική προσωπογράφος στην Θεσσαλονίκη ήταν η Ελένη Σταματοπούλου.

Από το 1900-1912 εμφανίζονται σποραδικά άξιοι χειριστές του χρωστήρα ζωγράφοι, κοσμηματογράφοι ή εικονογράφοι όπως είναι ο Χαρίλαος Κουδούνας και ο Αριστομένης Πετρίδης.

Με την Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το 1912 αρχίζουν να διαλύονται τα σκότη της καλλιτεχνικής αμάθειας της εποχής εκείνης και παρουσιάζουν έργα τους ο προσωπογράφος Γουναρόπουλος, ο Μαλέας και ο Κεσανλής. Αρχές του 20 αι. παρουσιάζεται και ο γλύπτης Γεώργιος Κωνσταντινίδης, ο επιλεγόμενος Σταμπολούς.

Από το 1925 και μετά η ανοικοδόμηση της καμένης Θεσσαλονίκης συγκεντρώνει και άλλους καλλιτέχνες μεταξύ των οποίων και ο Καρανικόλας άριστος σκαλιστής. Άξιος μαθητής του βγήκε ο κ. Βασίλης Γκέλης, έφορος Νεολαίας της Η.Ε.Θ. Αυτή την εποχή που δεν υπάρχουν αίθουσες για να δείξουν οι ζωγράφοι την καλλιτεχνική τους εργασία, έρχονται ξένοι ζωγράφοι από τους οποίους επιτυχαίνουν μόνον όσοι υποστηρίζονται από

την κυβέρνηση.

Κατά το 1926 και αργότερα νέοι ζωγράφοι-Χρήστος Λεφάκης, Γιώργος Παραλής, Γιαννούσης, Γιάννος Κασσόλας, απόφοιτοι της Σχολής Καλών Τεχνών των Αθηνών, σταδιοδρομούν στην Θεσσαλονίκη.

Μετά το 1946 παρουσιάζονται πολλοί λάτρες και εργάτες της Καλής Τέχνης και των δύο φύλων όπως η Μαριάννα Παπαγιάννη, ο Δραγώγιας, ο Σιώζος, η Νάτση, ο Ζαμπέτογλου και άλλοι που δεν επηρεάζονται από τεχνοτροπίες και υποκειμενισμούς τρίτων, γιατί έχουν δική τους προσωπικότητα. Σε αντίθεση με άλλους που δεν κατέχουν το δώρο της ιδιοφυΐας και προσπαθούν να φανούν ό,τι λένε πως είναι.

Η ομιλία συνεχίστηκε με αναφορά πολλών ζωγράφων και η ιστορική αναδρομή τελείωσε με την μνημόνευση των εκθετών της υπαίθριας έκθεσης που διοργανώνει ο Δήμος Θεσσαλονίκης και με την ευχή ο θεσμός αυτός να παραμείνει ως ένας πολιτισμένος σταθμός στην Ιστορία της Τέχνης της Θεσσαλονίκης.

★ ★ ★

Ο κύκλος των διαλέξεων του πρώτου εξαμήνου έληξε την Τετάρτη 15 Μαΐου με ομιλία του συμπατριώτη-δικηγόρου κ. Κώστα Τσιλιγιάννη, ο οποίος ανέπτυξε την ιστορία, τα έθιμα, τις φυσικές καλλονές της Καστανιάνης Κονίτσης, έκανε διεξοδική περιγραφή των αραίων παραδοσιακών κτισμάτων του χωριού και διετύπωσε ορισμένες προτάσεις για την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη καθώς και την προβολή της Καστανιάνης. Η ομιλία πλουτίστηκε με την προβολή φωτεινών διαφανιών από το ακριτικό αυτό χωριό.

Την ίδια βραδιά έγιναν τα εγκαίνια μεγάλης έγχρωμης φωτογραφικής έκθεσης για την Καστανιάνη, γεγονός το οποίο έδωσε την ευκαιρία σε όσους παρευρέθηκαν να γνωρίσουν όσο το δυνατόν περισσότερο την περιοχή αυτή και ο τίτλος της εργασίας του κ. Τσιλιγιάννη «**Οδοιπορικό στο παραδοσιακό χωριό της Καστανιάνης Κονίτσης**» να λάβει σάρκα και οστά.

★ ★ ★

Η Ηπειρωτική Εστία συνεχίζοντας τις δραστηριότητές της στον εικαστικό τομέα παρουσίασε στο κοινό της Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα στον καλλιτεχνικό κόσμο, εκθέσεις ζωγραφικής της κ. Ξανθίππης Βαρβέρη, του κ. Γιώργιου Ψαράκη και του κ. Κώστα Σάλτα.-

★ ★ ★

Τα κείμενα των ομιλιών θα δημοσιευτούν σε ειδικό τεύχος διαλέξεων το οποίο θα εκδόσει η Ηπειρωτική Εστία Θεσσαλονίκης.-

ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ

του κ. Ευθυμίου Κίτση

Βασίλη Μάργαρη

«Λαϊκές εκφράσεις στην 'Ηπειρο».

Μετά από μια σειρά ποιητικών συλλογών κι ένα λεύκωμα με φωτογραφίες παλιών Γιαννιώτικων αρχοντικών που εκδόθηκε από την έδρα Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (δημοσιεύματα Λαογραφικού Μουσείου και Αρχείου, αρ. 1), ένα δεκατετρασέλιδο ανάτυπο από το «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο 1982» έρχεται να συμπληρώσῃ την ενασχόληση του ποιητή και συγγραφέα Βασίλη Μάργαρη με λαογραφικά θέματα της πατρίδας μας, η οποία πάντοτε παρέχει ερεθίσματα για όποιον θα ήθελε να ασχοληθή μ' αυτήν.

Οι «Λαϊκές εκφράσεις στην 'Ηπειρο» παρουσιάζουν αρκετό λαογραφικό και γλωσσολογικό ενδιαφέρον.

Πολλές απ' αυτές ακούγονται ακόμα και σήμερα όχι μόνο στα χωριά αλλά και στις πόλεις της Ηπείρου. Λιγότερες, όμως, έχουν εξαφανισθεί τελείως ή έχουν απονήσει σαν λαϊκά εκφραστικά μέσα.

Γι' αυτό η μικρή αυτή εργασία του συγγραφέα θεωρείται κάτι περισσότερο από μια απλή λαογραφική καταγραφή γιατί αποκτάει μυήμη.

Η' προσπάθεια για την πιστή απόδοση της «ντοπιολαλιάς», παρ' όλο που μπορεί να ξενίση μερικούς, δείχνει σ' όσους έζησαν και χρησιμοποίησαν την ηπειρωτική ομιλία, ότι αποδόθηκε αρκετά σωστά και τηρήθηκε η φωνητική των λαϊκών εκφράσεων και όχι «η ορθόδοξη» ορθογραφία τους.

Η κατάταξη του υλικού σε ομάδες (ευχετικά, κατάρες, όρκοι, βρισίματα κ.τ.λ.) είναι αρκετά αναλυτική και εξυπηρετεί τον μελετητή.

Δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ο συγγραφέας πολύ ορθά δίνει μέσα σε παρένθεση τις ερμηνείες ορισμένων λέξεων επειδή καταγράφονται στο ιδιόμορφο τοπικό ιδίωμα και χρειάζονται απαραίτητα την επεξήγησή τους για να γίνουν απ' όλους κατανοητές.

'Οπως επίσης και η αποφυγή της καταγραφής των «άκρα» χυδαίων εκφράσεων δεν νομίζουμε ότι αφαιρεί κάτι από τη σοβαρότητα και την επιστημονικότητα της Ηπείρου.

Σαν κατακλείδα πιστεύουμε ότι ήταν πολύ σωστή η σκέψη του συγγραφέα να συγκεντρώσῃ με αρκετή υπομονή (νομίζω) τις λαϊκές εκφράσεις της Ηπείρου.

Η μελέτη του αυτή παρ' όλο που δεν προχωρεί βαθύτερα στην ανάλυση και στην επεξηγηματική παρουσίασή τους, νομίζουμε ότι έρχεται να καλύψη ένα κενό της ηπειρωτικής βιβλιογραφίας γιατί, απ' όσο γνωρίζουμε, η ιδιαίτερη Πατρίδα μας στερείται άλλης ευρύτερης σχετικής μελέτης. (Τα «Γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου» του Ε. Μπόγκα κατατάσσονται σε άλλη ενότητα λαογραφικής ύλης).

Η καταγραφή τους είναι φυσικό να μην εξαντλεί το θέμα. Γιατί, όπως παραδέχεται στην εισαγωγή του και ο κ. Μάργαρης, κάτι τέτοιο είναι αδύνατο. Ας μη ξεχνάμε, επίσης, ότι οι λαογραφικές καταγραφές πρέπει να αναφέρονται σε ομάδες, κοινότητες ή πόλεις για να αποτελέσουν τις απαραίτητες ψηφίδες πίου θα μπουν στη θέση τους και θα ολοκληρώσουν την ομορφιά της πατρογονικής μας κληρονομιάς σαν ένα περίφημο μωσαϊκό, σαν έργο τέχνης.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγη και το «δυσάρεστο» γεγονός ότι στην πατρίδα μας τέτοιου είδους προσπάθειες λαογραφικών καταγραφών γίνονται μόνον από προσωπικό μεράκι και από αγνό τοπικιστικό έρωτα (ας μας επιτραπεί η έκφραση) και δεν τυχαίνει να υποστηρίζονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στο κείμενο του κ. Ευθυμίου Κίτση, που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος (σελ. 39) και στη στήλη «Σκέψεις με αφορμή ένα βιβλίο», παραλείφθηκε από τυπογραφικό λάθος ο τίτλος του βιβλίου που ήταν η αφορμή για την παρουσίαση.

Διορθώνοντας την παράλειψη αυτή, αναφέρουμε τον τίτλο:
«Παύλου Π. Βρέλλη. Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Βρέλλη».

Το Διοικητικό Συμβούλιο της «Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης» ευχαριστεί τους συμπατριώτες:

α) κ. ΝΙΚΟΛΑΟ ΜΟΥΤΣΟΥΛΗ, για την δωρεάν εκτύπωση προσκλήσεων των εκδηλώσεων της Η.Ε.Θ. αξίας πενήντα χιλιάδων δραχμών —50.000—.

β) κ. ΦΑΝΗ ΧΑΤΖΗ για την δωρεά του ποσού των τριάντα χιλιάδων δραχμών —30.000— εις μνήμην του συζύγου της Ευαγγέλου και υπέρ της ενισχύσεως του περιοδικού.

γ) κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΓΚΑΝΙΑΤΣΑ για την δωρεά του ποσού των δέκα χιλιάδων δραχμών εις μνήμην της συζύγου του Μαρίας και υπέρ της ενισχύσεως του περιοδικού.

δ) δ. NANA TOTOKWTSΗ για την δωρεάν διόρθωση του περιοδικού «ΗΠΕΙΡΟΣ» αξίας δέκα χιλιάδων δραχμών —10.000—.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πολλές και αξιόλογες υπήρξαν οι εκδηλώσεις και οι δραστηριότητες της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης κατά το πρώτο 6/μηνο του τρέχοντος έτους 1985.-

Οι σπουδαιότερες απ' αυτές ήταν οι παρακάτω:

Στις 12 Ιανουαρίου έγινε η πατροπαράδοτη γιορτή του κοψίματος της πίττας στη μεγάλη αίθουσα του εντευκτηρίου της σ' ένα πολύ ζεστό πατριωτικό περιβάλλον με τη συμμετοχή πολλών συμπατριωτών και φίλων της Ηπειρωτικής Εστίας.

Στην αρχή εκπρόσωπος του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσ/νίκης ανέπεμψε τις καθιερωμένες ευχές και στη συνέχεια ο Πρόεδρος της Ηπειρωτικής Εστίας κ. Μιχαήλ απηύθυνε χαιρετισμό και έκοψε την πίττα.

Επακολούθησε συνεστίαση των μελών και πλούσιο διασκεδαστικό πρόγραμμα με Ευρωπαϊκή ορχήστρα και Ηπειρωτική μουσική που κράτησε μέχρι το μεσονύκτιο.-

Τη γιορτή τίμησαν με την παρουσία τους ο συμπατριώτης μας Αρχιερατικός Επίτροπος πατέρο Δημήτριος Βακάρος ως εκπρόσωπος του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσ/νίκης, ο Υφυπουργός Παιδείας κ. Παπαθεμελής, ο Δήμαρχος Θεσ/νίκης κ. Μαναβής, ο Αστυνομικός Διευθυντής Θεσ/νίκης, εκπρόσωπος του Γ' Σώματος Στρατού, ο Πρόεδρος της Επιτροπής Βορειοηπειρωτικού Αγώνος Βορείου Ελλάδος κ. Βαλαούρης και πολλοί άλλοι.-

Στις 8 Φεβρουαρίου δόθηκε με μεγάλη επιτυχία ο ετήσιος χορός της Εστίας στη μεγάλη αίθουσα Θεοδώρα του Ξενοδοχείου «Καψή» της Θεσ/νίκης.

Η αίθουσα κατάλληλα διακοσμημένη ήταν κατάμεστη από συμπατριώτες και πολλούς φίλους της Ηπειρωτικής Εστίας. Ο χορός άρχισε με προσφώνηση του Προέδρου της Εστίας κ. Μιχαήλ. Επακολούθησαν ανεπανάληπτες εμφανίσεις των τριών χορευτικών συγκροτημάτων της Ηπειρωτικής Εστίας των μικρών, των εφήβων και των μεγάλων που χόρεψαν με μεγάλη δεξιοτεχνία με τη συνοδεία Ηπειρωτικών Οργάνων πολλούς παραδοσιακούς Ηπειρωτικούς χορούς σκορπώντας ρίγη συγκίνησης και ενθουσιασμού στους παρισταμένους από τους οποίους καταχειροκροτήθηκαν.

Το γλέντι συνεχίστηκε με αδιάπτωτο κέφι και ενθουσιασμό μέχρι τις πρωΐνες ώρες με Ηπειρωτικούς χορούς από την Ηπειρωτική Ορχήστρα του εξαιρετικού καλλιτέχνη του κλαρίνου Κώστα Χαρισιάδη που είχε μετακληθεί από το Δελβινάκι Πωγωνίου για το χορό, και με Ευρωπαϊκούς χορούς από την Ορχήστρα του Κέντρου.

Το χορό τίμησαν με την παρουσία τους ο Υψηπουργός Παιδείας κ. Παπαθεμελής, ο Δήμαρχος Θεσ/νίκης κ. Μαναβής, ο Επίτιμος Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων συμπατριώτης Στρατηγός κ. Γκράτζιος, ο Πρόεδρος της Επιτροπής Βορειοηπειρωτικού Αγώνος Βορείου Ελλάδος κ. Βαλαούρης και πολλοί άλλοι.

Η επιτυχία του χορού οφείλεται στην οργανωτική επιτροπή που την αποτελούσαν οι Κυρίες Φρόσω Βαρδάκα, Κούλη Στάσα, Μαίρη Μίγκου, Λένα Βαλαούρη - Σιούθρα, Μητάκου Γιάννα, οι Δεσποινίδες Νανά Τοτοκώτση και Ανθή Πρίντζη και οι κ.κ. Ελευθέριος Χαρακλειάς, Βασίλειος Καραγιάννης, Ιωάννης Καπρίτσιος, Κώστας Μεντής, Νικόλαος Ντάτσης, Νικόλαος Μουτσούλης και Βασίλειος Τζήμας, σε συνεργασία με το Διοικητικό Συμβούλιο της Ηπειρωτικής Εστίας.

Στις 24 Φεβρουαρίου γιορτάστηκε με κάθε μεγαλοπρέπεια η 72α επέτειος της απελευθέρωσης των Ιωαννίνων από τον Τουρκικό ζυγό. Το πρωί ψάλθηκε δοξολογία στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου παρουσία των Πολιτικών και Στρατιωτικών Αρχών και πλήθους κόσμου.

Επακολούθησε κατάθεση στεφάνου στο Ήρώ του Γ' Σώματος Στρατού από τον Πρόεδρο της Ηπειρωτικής Εστίας κ. Μιχαήλ παρουσία εκπροσώπων των Αρχών, εκπροσώπων διαφόρων Συλλόγων και Σωματείων και πλήθους κόσμου.

Στη συνέχεια στην αίθουσα της Ηπειρωτικής Εστίας δόθηκε ομιλία ενώπιον πυκνού ακροατηρίου με ομιλητή τον ομότιμο Καθηγητή και τ. Πρύτανη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου συμπατριώτη μας κ. Κων/ντίνο Γκανιάτσα και με θέμα «Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων, το παρελθόν της Ηπείρου και η προσφορά της στο 'Έθνος». Η ομιλία του κ. Γκανιάτσα ενθουσίασε και συγκίνησε τους πάντες, γιατί ήταν ένας ύμνος για την 'Ηπειρο από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα.

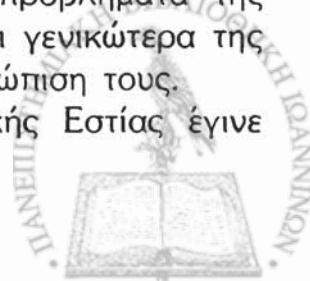
'Όλες οι παραπάνω εκδηλώσεις πλαισιώθηκαν από τμήμα της Νεολαίας της Ηπειρωτικής Εστίας ντυμένο με τις παραδοσιακές Ηπειρωτικές στολές.

Στις 10 Μαρτίου έγινε δεξίωση στην αίθουσα της Εστίας του χορευτικού συγκροτήματος της Ηπειρωτικής Εστίας Κορυδαλλού Νίκαιας Αγίας Βαρβάρας που είχε έρθει στη Θεσ/νίκη με την ευκαιρία εμφάνισης του στην παιδόπολη Ωραιοκάστρου Θεσ/νίκης.

Στις 17 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα της Εστίας η ετήσια γενική συνέλευση των μελών της κατά την οποία μέσα σε μια πολιτισμένη ατμόσφαιρα έγινε ο απολογισμός των πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου από το Γενικό Γραμματέα κ. Γεώργιο Τσιατσιά και ο απολογισμός της οικονομικής διαχείρισης για το χρόνο που πέρασε από τον Ταμία κ. Αντώνιο Ντασκαγιάννη.

Στη συνέχεια εξετάσθηκαν διάφορα θέματα και προβλήματα της Ηπειρωτικής Εστίας, των Ηπειρωτών της Θεσ/νίκης και γενικώτερα της Ηπείρου και έγιναν διάφορες προτάσεις για την αντιμετώπιση τους.

Στις 19 Μαρτίου με πρωτοβουλία της Ηπειρωτικής Εστίας έγινε

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Ηπειρωτικής Εστίας:

Κάτω σειρά από αριστερά και προς τα δεξιά: Α' Αντιπρόεδρος: κ. Επαμεινώνδας Βαδίλης, Πρόεδρος κ. Γαβριήλ Μιχαήλ, 'Εφορος Μελετών και Προβλημάτων Ηπείρου κ. Σπυρίδων Βλάχος. Πάνω σειρά από αριστερά προς τα δεξιά: 'Εφορος Ψυχαγωγίας κ. Ιωάννης Πρίντζης, 'Εφορος Αλληλεγγύης κ. Αλεξάνδρα Τοτοκώτση, Γενικός Γραμματέας κ. Γεώργιος Τσιατσιάς, 'Εφορος Νεολαίας κ. Βασίλης Γκέλης.

σύσκεψη στην αίθουσά της, των Διοικητικών Συμβουλίων όλων των μεγάλων αδελφών Σωματείων της Θεσ/νίκης όπως της Παγκρήτιας Αδελφότητας, της Θρακικής Εστίας, της Ιωνικής Εστίας, της Ομοσπονδίας Δυτικομακεδόνων, του Συλλόγου Θεσσαλών, του Συλλόγου Ρουμελιωτών, του Συλλόγου Κερκυραίων κ.λ.π. κατά την οποία εξετάσθηκαν τα γενικώτερα προβλήματα που τα απασχολούν όπως το οικονομικό, το πολιτιστικό και άλλα και ετέθηκαν οι βάσεις για μια περαιτέρω συνεργασία για την απόκοινού αντιμετώπισή τους.

Στις 21 Μαρτίου σε μια σεμνή τελετή έγινε από τον Πρόεδρο της Εστίας κ. Μιχαήλ στην αίθουσα της ύστερα από απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου, απονομή τιμητικού διπλώματος στη Λαογράφο Λογοτέχνιδα Κα Ελευθερία Παπαδάκη για τις προσφερθείσες από αυτήν υπηρεσίες στην Ηπειρωτική Εστία, και στην πόλη της Θεσ/νίκης στον λαογραφικό, στον πολιτιστικό και πνευματικό τομέα.

Στις 27 Μαρτίου στην αίθουσα της Εστίας έγινε σύσκεψη των Διοικητικών Συμβουλίων των Ηπειρωτικών Συλλόγων και Αδελφοτήτων της Θεσ/νίκης με το Διοικητικό Συμβούλιο της Ηπειρωτικής Εστίας που είχε και την πρωτοβουλία για τη σύσκεψη κατά την οποία εξετάσθηκαν τα επί μέρους προβλήματα των περιοχών της Ηπείρου που εκπροσωπούν και προτάθηκαν διάφορες λύσεις για την αντιμετώπισή τους.

Στις 26 Απριλίου έγινε δεξίωση στην αίθουσα της Εστίας του Λυκείου Ελληνίδων Ιωαννίνων ;ιου με επικεφαλής την Πρόεδρό του Κα Θρουμουλοπούλου είχε έρθει στη Θεσ/νίκη για να μετάσχει σε φεστιβάλ Δημοτικών χορών με την ευκαιρία του γιορτασμού των 2.300 χρόνων από την ίδρυση της Θεσ/νίκης.

Το χορευτικό συγκρότημα του Λυκείου Ελληνίδων Ιωαννίνων χόρεψε Ηπειρωτικούς χορούς στην αίθουσα της Εστίας με τη συνοδεία ηπειρωτικών οργάνων του διακεκριμένου καλλιτέχνη του κλαρίνου Γρηγόρη Καψάλη και απέσπασε τα χειροκροτήματα των παρισταμένων συμπατριωτών μας.

Η Ηπειρωτική Εστία στην προσπάθεια της να τιμήσει κατά τον καλύτερο τρόπο το γιορτασμό των 2.300 χρόνων από την ίδρυση της Θεσ/νίκης οργάνωσε και πραγματοποίησε τις παρακάτω εκδηλώσεις.

Στις 8 Μαΐου στην αίθουσα της οργάνωσε ομιλία με θέμα «Η συμβολή των Μυστικών Υπηρεσιών Ηπείρου-Μακεδονίας και τα ελευθέρια της Ηπείρου» και ομιλητή τον συμπατριώτη μας Φιλόλογο Γενικό Επιθεωρητή Μέσης Εκπαίδευσης κ. Απόστολο Παπαθεοδώρου.

Η ομιλία, την οποία παρακολούθησαν πολλοί συμπατριώτες μας μεταξύ των οπίων ο συμπατριώτης μας ομότιμος Καθηγητής και τ. Πρύτανης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης κ. Κων/τίνος Γκανιάτσας, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννης Καλογήρου και η συμπατριώτισσα ποιήτρια και λογοτέχνιδα Χρυσάνθη Ζιτσαία, σημείωσε εξαιρετική επιτυχία. Ο κ. Παπαθεοδώρου διεξήλθε το θέμα του με την

διακρίνουσα αυτόν ιστορική ευθύνη, εμβρίθεια και γλαφυρότητα.

Στις 10 Μαΐου επίσης στην αίθουσα της οργάνωσης με τη συνεργασία της 'Ενωσης Λογοτέχνών Βορείου Ελλάδος ομιλία με θέμα «Ζωγράφοι της Θεσ/νίκης τα τελευταία 100 χρόνια» και με ομιλιτή το Δικηγόρο-Ζωγράφο και Λογοτέχνη κ. Κώστα Σάλτα.

Την ομιλία παρακολούθησε πλήθος κόσμου μεταξύ των οποίων ο Πρόεδρος της 'Ενωσης Λογοτέχνών Βορείου Ελλάδος και τα μέλη του Διοικητικού της Συμβουλίου καθώς και πολλοί άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών της Θεσ/νίκης.

Ο ομιλητής που ανέπτυξε το θέμα του με μεγάλη σαφήνεια και γλαφυρότητα ζωντάνεψε στη μνήμη μας όλους τους ζωγράφους της Θεσ/νίκης και τα έργα τους στα τελευταία 100 χρόνια.

Τέλος στις 15 Μαΐου εγκαινιάστηκε και πάλι στην αίθουσα της Εστίας παραδοσιακή έκθεση φωτογραφίας με τοπία από το χωριό Καστάνιανη της Επαρχίας της Κόνιτσας του Νομού Ιωαννίνων και στη συνέχεια έλαβε χώρα ομιλία του συμπατριώτη μας Δικηγόρου κ. Κώστα Τσιλιγιάννη που είχε και την έμπνευση της οργάνωσης της έκθεσης φωτογραφίας και με θέμα «Οδοιπορικό στο παραδοσιακό χωριό Καστάνιανη της Κόνιτσας».

Τόσο η έκθεση όσο και η ομιλία στέφθηκαν από μεγάλη επιτυχία την παρακολούθησαν δε πολλοί συμπατριώτες μας, μεταξύ των οποίων και ο αντιπρόεδρος της Κοινότητας Καστάνιανης κ. Μιχάλης Μούσιος που είχε έρθει στη Θεσ/νίκη ειδικά για το σκοπό αυτό.

Ο κ. Τσιλιγιάννης με τη γνωστή πατριωτική του ευαισθησία διεξήλθε το θέμα του με μεγάλη απλότητα αλλά και περισσό γλαφυρότητα και μας μετέφερε νοερά στις ομορφιές των χωριών της ιδιαίτερης μας πατρίδας.

Τους παρευρεθέντες χαιρέτισε με αγνά πατριωτικά λόγια ο Πρόεδρος της Η.Ε.Θ. κ. Γαβριήλ Μιχαήλ και ο Αντιπρόεδρος της Κοινότητας Καστάνιανης.

Επίσης χαιρετισμό απηύθυνε ο Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Καστανέας που εδρεύει στη Θεσσαλονίκη Δικηγόρος κ. Γεώργιος Μπίμπας. Η ωραία αυτή εκδήλωση για την Καστάνιανη τελείωσε με δεξίωση που έδωσε η Ηπειρωτική Εστία προς τιμή όλων των προσκεκλημένων.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Εστίας με απόφαση του προέβη στην απονομή του δημόσιου έπαινου στις Δεσποινίδες Νανά Τοτοκώτση και Ανθή Πρίντζη για την προσφορά τους στο Τμήμα Νεολαίας ως μέλη της Επιτροπής Νεολαίας και ως δασκάλες των χορευτικών συγκροτημάτων καθώς και για την διεκπεραίωση διοικητικών καθηκόντων της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πολιτιστικός Σύλλογος Αρτινών Θεσσαλονίκης

Με μεγάλη συμμετοχή και ενθουσιασμό οι Αρτινοί Θεσσαλονίκης έκοψαν την βασιλόπιττά τους, στις 5 Ιανουαρίου στην αίθουσα της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης. Η γιορτή άρχισε με τα αρτινά κάλαντα και στη συνέχεια ο πρόεδρος του Συλλόγου κ. Τσιλιγιάννης έκοψε την πίτα κατά τα καθιερωμένα. Το νόμισμα των 4.000 δρχ. έτυχε στον καλύτερο μαθητή του Δημοτικού Σχολείου Πηγών Άρτας. Ύστερα το εφηβικό χορευτικό συγκρότημα της Η.Ε.Θ. χόρεψε τους ηπειρωτικούς χορούς και απέσπασε δίκαια τα πολλά και θερμά χειροκροτήματα των Αρτινών.

Η βραδιά αυτή αποτέλεσε ένα ωραίο ξέσπασμα χαράς και γλεντιού όλων των Αρτινών, στων οποίων την μνήμη έμεινε σαν την πιο συμπατριωτική, κεφάτη και άρτια οργανωμένη εκδήλωση, αντάξια του Συλλόγου Αρτινών Θεσσαλονίκης.-

Στη φωτογραφία διακρίνονται από αριστερά προς τα δεξιά ο Πρόεδρος της Εξελεγκτικής Επιτροπής κ. Α. Καλαμπόκης, ο σύμβουλος κ. Θ. Σάλας, ο Πρόεδρος του ΠΣΑΘ κ. Κ. Τσιλιγιάννης, ο Αρχιμανδρίτης Πατήρ Ιωάννης, ο Πρόεδρος της Ηπειρωτικής Εστίας κ. Γαβρ. Μιχαήλ, ο Γενικός Γραμματέας κ. Β. Καυκιάς, παιδιά της Ηπειρωτικής Εστίας με εθνικές ενδυμασίες και Αρτινοί Θεσσαλονίκης.

Ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Αρτινών Θεσσαλονίκης» πραγματοποίησε μία ωραία χειμερινή εκδρομή στο Χιονοδρομικό Τουριστικό Κέντρο Λαιλιάς Σερρών και στην Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου. Στην αρχή οι Αρτινοί επισκέφθηκαν και ξεναγήθηκαν στο Βυζαντινό Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου με το αξιότεχνο σκαλιστό τέμπλο και με τις βυζαντινές αγιογραφίες του 14ου αιώνα και με τους πολλούς περίτεχνους τρούλους του μοναστηριού που είναι χτισμένο σε ένα μαγευτικό τοπίο της φύσης. Στον κυρίως ναό οι εκδρομείς άναψαν κεριά και ασπάστηκαν με ευλάβεια τις ιερές εικόνες και άκουσαν με προσοχή την ιστορία του Μοναστηριού. Κατόπιν

Οι Αρτινοί Θεσσαλονίκης στο Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου

στην μεγάλη με τζάκια τραπεζαρία του Μοναστηρίου οι Αρτινοί προγευμάτισαν με ζεστό τσάι και σάντουιτς, προσφορά του Συλλόγου και μέσα σε μια ζεστή συντροφικότητα όλες οι οικογένειες των Αρτινών εκδρομέων επικοινώνησαν μεταξύ τους και ψυχαγωγήθηκαν. Ύστερα οι Αρτινοί αναχώρησαν για το χιονοδρομικό κέντρο ταξιδεύοντας από μέρη όπου η φύση χάριζε ωραίες εικόνες. Κατά την άφιξή τους στο Λαιλιά πορεύτηκαν προς το χιονοδρομικό κέντρο, όπου εκεί χάρηκαν και ψυχαγωγήθηκαν με χιονοπόλεμο και σκι και παρακολούθησαν τους πανελλήνιους αγώνες σκι. Το μεσημέρι έγινε συνεστίαση στο μεγάλο σαλέ του περιπτέρου Λαιλιά. Στην επιστροφή το απόγευμα έγινε πρώτη στάση στο Τουριστικό Περίπτερο της Βυζαντινής ακρόπολης των Σερρών όπου προσφέρθηκαν από τον Σύλλογο.

αναψυκτικά. Μετά την τελευταία στάση στη Δορκάδα αντίκρυσαν την Θεσσαλονίκη όπου όλοι οι εκδρομείς ευχαρίστησαν και συνεχάρηκαν το Δ.Σ. του Συλλόγου για την ωραία εκδρομή και ευχήθηκαν να ξαναγίνουν άλλες παρόμοιες.

Την Κυριακή το πρωΐ, στις 10 Μαρτίου 1985 και στο Μητροπολιτικό Ναό του συνεορτάζοντος Γρηγορίου του Παλαμά ιερουργούντος του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ και παρισταμένων του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θυατείρων και Ηνωμένου Βασιλείου κ.κ. ΜΕΘΟΔΙΟΥ και των αρχών της πόλης έγινε η εορτή της υψώσεως της νέας εικόνας της Αγίας Θεοδώρας της Άρτας έργο μεγάλης τέχνης του Αγιογράφου Βίκτωρα Στούπκα.

Παρέστησαν ο Υψηλούργος Παιδείας κ. Στ. Παπαθεμελής, ο Δήμαρχος Θεσ/νίκης, ανώτατοι και ανώτεροι αξιωματικοί του Γ' Σώματος Στρατού, ο επιθεωρητής Ελληνικής Αστυνομίας, ο Διευθυντής Αστυνομίας Θεσ/νίκης, καθηγητές Πανεπιστημίου, ο Πρόεδρος της Ηπειρωτικής Εστίας, οικογένειες των Αρτινών, το Διοικητικό Συμβούλιο του Πολιτιστικού Συλλόγου Αρτινών Θεσ/νίκης και πλήθος Θεσσαλονικέων πιστών.

Χαρακτηριστικό είναι, ότι στη λειτουργία αυτή που έψαλλε για τελευταία φορά, λόγω συνταξιοδοτήσεώς που, ο γνωστός και μεγάλος διδάσκαλος και ιεροφάλητης Αθανάσιος Καραμάνης, η τελευταία ψαλμωδία που έψαλλε σαν επίσημος ψάλτης του Μητροπολιτικού Ναού Θεσ/νίκης, ήταν το απολυτίκιο της Αγίας Θεοδώρας πολιούχου της Άρτας.

Αμέσως μετά ο Παναγιώτατος κ.κ. Παντελεήμων με εθιμοτυπική ιεροτελεστία, έλαβε την εικόνα της Αγίας Θεοδώρας από το ιερό του Ναού, την εσήκωσε ψηλά ψάλλων, την ευλόγησε με ευχέλαιον εις την ωραίαν πύλην και εκάλεσε τον Πρόεδρο του Συλλόγου κ. Κώστα Τσιλιγιάννη να την παραλάβη.

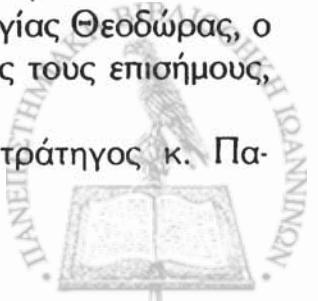
Η στιγμή της παραδόσεως της αγιασθείσης εικόνας από τον Μητροπολίτη Θεσ/νίκης στους Αρτινούς ήτο συγκινητική.

Ο Παναγιώτατος συγκινημένος εξεφώνησεν θερμήν ομιλίαν, ανεφέρθη εις την Αγίαν Θεοδώρα και την Άρτα την οποία ενθυμείται πολύ καλά γιατί είχε υπηρετήσει εκεί σαν έφεδρος αξιωματικός και στη συνέχεια εδεήθη για όλες τις Αρτινές οικογένειες που διαμένουν μόνιμα στη Θεσσαλονίκη.

Ο Πρόεδρος του Συλλόγου Αρτινών με καταφανή συγκίνηση αντιεφώνησε τον Παναγιώτατο, τον ευχαρίστησε διότι ηυδόκησε να ευλογήση την εικόνα της Αγίας Θεοδώρας και τις οικογένειες των Αρτινών, αναφέρθηκε στους λόγους δια των οποίων αγίασε η Αγία Θεοδώρα και βασίλισσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου και μίλησε για την θρησκευτικότητα των Αρτινών και τον βαθύ σεβασμό που τρέφουν στον Παναγιώτατο.

Ύστερα κατερχόμενος με υψηλένη την εικόνα της Αγίας Θεοδώρας, ο Πρόεδρος των Αρτινών την έτεινε προς ασπασμόν προς τους επισήμους, τους Αρτινούς και τους άλλους εκκλησιαζόμενους.

Ο Επιθεωρητής της Ελληνικής Αστυνομίας υποστράτηγος κ. Πα-

πακωνοσταντίνου. όταν ησπάσθη την εικόνα της Αγίας Θεοδώρας είπε συγκινημένος «Μεγάλη η χάρη της, έσωσε την μητέρα μου, παλιά ιστορία. Η γιαγιά μου η Δούκαινα και η μητέρα μου ήταν Αρτινές. Έχω καλές αναμνήσεις από το λαό της 'Αρτας».

Η εικόνα αυτή της Αγίας Θεοδώρας είναι διαστάσεων 70X40 αυστηρά Αγιογραφημένη αλλά με ωραία χρώματα και παριστά την Αγία Θεοδώρα να ίσταται υπεράνω χαρακτηριστικών μνημείων της 'Αρτας, όπου δεξιά της είναι η ιερά μονή των Βλαχερνών και το γεφύρι της 'Αρτας και αριστερά της η Παρηγορήτισσα και το βυζαντινό κάστρο της 'Αρτας.

Είναι μια μεγάλη αγιογραφία υψηλής τέχνης και το σπουδαιότερο που πολιτιστικά και κοινωνικά για πρώτη φορά η Αγία εικονίζεται στη πόλη της, κοντά στο λαό της.

Η εικόνα θα σταλεί στην 'Αρτα στον ομώνυμο ναό της για να καθαγιασθεί και από τον Σεβασμιώτατο της 'Αρτας κ.κ. IΓΝΑΤΙΟ και μετά θα τοποθετηθεί μόνιμα σ' ένα περίτεχνο προσκυνητάρι στον ιερό ναό της Αγίας Θεοδώρας Θεσσαλονίκης.

.Στις 3 Απριλίου έγινε στην αίθουσα της Η.Ε.Θ. γενική συνέλευση και εκλογές του Συλλόγου Αρτινών Θεσσαλονίκης. Η σύνθεση του νέου Διοικητικού Συμβουλίου έχει ως εξής:

Πρόεδρος: Κων/νος Τσιλιγιάννης
 Αντιπρόεδρος: Αθανάσιος Καλαμπόκης
 Γενικός Γραμματέας: Βασίλειος Καυκιάς
 Ταμίας: Κων/νος Γαλάζιος
 Σύμβουλοι: Λάμπρος Φράγκος
                   Χρήστος Βήττας
                   Αθανάσιος Λάμπρος

Εξελεγκτική Επιτροπή:

Πρόεδρος: Ελευθέριος Μανόπουλος
 Μέλη: Ιωάννης Λάππας
        Κων/νος Τζίμας

Αδελφότητα Παλαιοπυργιτών Θεσσαλονίκης

Η Αδελφότητα Παλαιοπυργιτών Θεσ/νίκης έδωσε στις 9 Μαρτίου 1985 με μεγάλη επιτυχία τον ετήσιο χορό της μαζί με την Αδελφότητα Μεροπαίων στη μεγάλη αίθουσα του Ξενοδοχείου ΚΑΠΙΤΟΛ Θεσ/νίκης με το Πανελλήνιου φήμης Ηπειρωτικό Συγκρότημα του συμπατριώτη μας Πέτρου Χαλκιά (Λούκα) που είχε μετακληθεί ειδικά από την Αθήνα για το σκοπό αυτό.

Επίσης στις 16 Ιουνίου 1985 οργάνωσε και πραγματοποίησε εκδρομή των μελών της μαζί με τις Αδελφότητες Μεροπαίων και Κάτω Μεροπαίων στην μαγευτική τοποθεσία 'Άγιος Νικόλαος Ναούσης με το επίσης εξαιρετι-

κό Ηπειρωτικό Συγκρότημα του συμπατριώτη μας Κώστα Χαρισιάδη που είχε μετακληθεί από το Δελβινάκι Πωγωνίου για σκοπό αυτό.

Στην εκδρομή που σημείωσε εξαιρετική επιτυχία με αδιάπτωτο Ηπειρωτικό γλέντι όλη την ημέρα μετείχαν και Ηπειρώτες, που είχαν έρθει από την Βέροια, τη Νάουσα και την Κρύα Βρύση καθώς και το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου των Σαμαρινιώτων Κατερίνης.

Στη γενέτειρα της Αδελφότητας τον Παλαιόπυργο Πωγωνίου με δαπάνες της Αδελφότητας έγιναν διάφορες βελτιωτικές εργασίες στο Τουριστικό Περίπτερο.

Γυναίκες της Ηπείρου: Και στον πόλεμο και στα ειρηνικά έργα, πάντα συντρόφισσες στους άντρες.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πιστή στις Ηπειρωτικές πιαραδόσεις και με γνώμονα τα ιδανικά των προγόνων η Νεολαία συμπληρώνει το έργο της Εστίας και την προβάλλει ταυτόχρονα και γι' αυτό προκαλεί την συμπάθεια και την εκτίμηση όλων των Ηπειρωτών της Θεσσαλονίκης.

Τον μήνα Ιανουάριο το εφηβικό συγκρότημα χόρεψε στην καθιερωμένη γιορτή για το κόψιμο της βασιλόπιτας του Συλλόγου Αρτινών Θεσσαλονίκης.

Σαν μια μικρή προσφορά προς τους γεροντότερους και ως ένδειξη σεβασμού και εκτίμησης της ηλικίας τους, το εφηβικό συγκρότημα εμφανίστηκε στην Πρωτοχρονιάτικη γιορτή του 'Ασυλου Γερόντων της πόλης μας και παρουσίασε ένα ωριαίο πρόγραμμα με χορούς και τραγούδια της Ηπείρου με την πίστη και την ελπίδα ότι συνέβαλε μ' αυτόν τον τρόπο στη λησμονιά του πόνου της μοναξιάς τους.

Με την επιστροφή των μελών των συγκροτημάτων από την 'Ηπειρο, όπου γιόρτασαν με τους δικούς τους τα Χριστούγεννα, διοργανώθηκε η γιορτή για το κόψιμο της βασιλόπιτας και το καλοσώρισμα της νέας χρονιάς. Το βράδυ της 18ης Ιανουαρίου, η Ηπειρωτική Εστία φάνταζε σαν τη ζεστή οικογενειακή γωνιά που συγκεντρώνει και αγκαλιάζει τα παιδιά της από την ξενητειά. Με την ευχή να είναι γεροί να περάσουν μαζί και άλλες τέτοιες όμορφες βραδιές με γνήσιο ηπειρωτικό χρώμα, καληνύχτησαν την Ηπειρωτική Εστία που σαν μάνα τους κρατά κοντά της.

Στις 8 Φεβρουαρίου έγινε στο ξενοδοχείο «Καψής» ο ετήσιος χορός της Εστίας, στον οποίο χόρεψαν 51 άτομα μέλη των 3 χορευτικών συγκροτημάτων. Η σωστή παρουσίαση των παραδοσιακών χορών ενθουσίασε τους παρευρισκόμενους και απέσπασε τις καλύτερες κριτικές από όλους τους επισήμους, τα μέλη και τους φίλους της Η.Ε. που πέρασαν μια αξέχαστη Ηπειρωτική βραδιά.

Στα πλαίσια των ψυχαγωγικών εκδηλώσεων της Νεολαίας οργανώθηκε στις 15 Φεβρουαρίου χορευτική βραδιά με την ευκαιρία της γιορτής της Αποκριάς. Η εκδήλωση αυτή απέδειξε πόσο δημιουργικά μπορεί να εκδηλωθεί η φαντασία των παιδιών τόσο στην μεταμφίεσή τους όσο και στην διακόσμηση της αίθουσας.

Στις 24 του ίδιου μήνα κοπέλες και παλληκάρια της Νεολαίας ντυμένα με τις παραδοσιακές στολές καθώς και άλλα μέλη της Νεολαίας πλασίωσαν τις εκδηλώσεις για την Απελευθέρωση των Ιωαννίνων.

Σε διάστημα τριών μηνών τα χορευτικά συγκροτήματα εφηβικό και των μεγάλων εμφανίστηκαν στον χορό του Συλλόγου Περιστεριανών Χαλκι-

Ο Έφορος Νεολαίας με τις δασκάλες των χορευτικών και τα μέλη του εφηβικού χορευτικού στην γιορτή για το κόψιμο της βασιλόπιπας

δικής στο κέντρο «Καντάδα», στον χορό του Συλλόγου Ιολυλακιωτών Βοίου στο ξενοδοχείο «Καψής», στην Βραδιά Δημοτικού Τραγουδιού που οργάνωσε η Παγκύπρια Ενιαία Οργάνωση Φοιτητών Θεσσαλονίκης, στην Φοιτητική Λέσχη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθώς και στις Πολιτιστικές εκδηλώσεις της Κοινότητας Αγίου Αθανασίου.

Για μια ακόμη φορά τα νεαρά μέλη της Εστίας φορώντας τις αυθεντικές στολές και κρατώντας τα λάβαρά της, έδωσαν το επιβλητικό παρόν τους στην παρέλαση της 25ης Μαρτίου, αποσπώντας τα χειροκροτήματα του κόσμου που είχε κατακλύσει την παραλιακή λεωφόρο.

Στα πλαίσια των κοινωνικών επαφών με τους Ηπειρωτικούς Συλλόγους της χώρας η Νεολαία μαζί με το Δ.Σ. της Η.Ε.Θ. υποδέχτηκε και δεξιώθηκε τους Ηπειρώτες της Ηπειρωτικής Εστίας Κορυδαλλού-Νίκαιας Αγίας Βαρβάρας καθώς και τα χορευτικά συγκροτήματα του Λυκείου Ελληνίδων Ιωαννίνων.

Η συμμετοχή της Νεολαίας της Ηπειρωτικής Εστίας ήταν έντονη σε όλες τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις που οργάνωσε ο Δήμος Θεσσαλονίκης, τον μήνα Μάιο. Στην πλατεία Λευκού Πύργου, στην βραδιά των Ηπειρωτών το συγκρότημα παρουσίασε πρόγραμμα από πανηγύρι σε Ηπειρωτικό χωριό στα πλαίσια των Ανοιξιάτικων Πολιτιστικών Εκδηλώσεων. Στην ίδια πλατεία εμφανίστηκε το εφηβικό συγκρότημα με την ευκαιρία των εγκαινίων της

Έκθεσης βιβλίου Βορείου Ελλάδος σε εκδήλωση που οργάνωσε η Ένωση Εκδοτών και Βιβλιοπωλών της πόλης μας.

Μετά από πρόσκληση του Σώματος Ελληνίδων Οδηγών το εφηβικό και το συγκρότημα των μεγάλων εμφανίστηκαν στο Πάρκο του Λαογραφικού Μουσείου και την πλατεία Ειρήνης στην Νεάπολη στα πλαίσια των εορταστικών εκδηλώσεων για τα 2.300 χρόνια από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης.

Οι εκδηλώσεις του εξαμήνου έληξαν με την συμμετοχή του χορευτικού στην 7η επήσια γιορτή «Αναμνήσεις από την παλιά πατρίδα», του πολιτιστικού ομίλου «Η προποντίς» στο Νέο Μαρμαρά Χαλκιδικής.

Η εμφάνιση αυτή ήταν αφιερωμένη με την ευχή και την ελπίδα ότι μπόρεσαν τα Ηπειρωτόπουλα της Θεσσαλονίκης να δώσουν μια εικόνα από Βορειοηπειρώτικο πανηγύρι, στους Βορειοηπειρώτες του Μαρμαρά που έχουν αναμνήσεις από την πατρίδα τους αλλά και στους κατοίκους του Μαρμαρά που τίμησαν την μνήμη όλων εκείνων που χάθηκαν στον 1ο και 2ο «Σηκωμό» από την παλιά πατρίδα.-

Ο Έφορος Νεολαίας με τις δασκάλες των χορευτικών και τα μέλη του συγκροτήματος των αρχαρίων και των μεγάλων, στην γιορτή για το κόψιμο της βασιλόπιτας.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΠΟΓΩΝΙΑΝΗ & ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Ἐν Κονίτσῃ τῇ 2ῃ Ἰανουαρίου 1985

·Αριθ. Πρωτ.

Πρός

Τὴν "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΕΣΤΙΑΝ" (Τμῆμα Νεολαΐας)

Στρατηγού Καλλάρη 2

546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 294
ΗΜΕΡ. ΛΗΨΗΣ 15-1-85

Ἄγαπητος μου,

Μέ πολλήν χαράν καὶ συγκένησιν ἐλάβομεν τὴν εὐχετήριον, ἐπὶ ταῖς ἀγαῖς ἑορταῖς, ἐπιστολὴν σας.

Ίδιατερα χαιρόμενα καὶ συγκινούμεθα ἀπὸ τῶν ἔθνικῶν σας παλιμνί, τὰ ὑψηλὰ σας ἀγνὰ ἴδεωδη καὶ περισστερον, ἀπὸ τὴν συμπαράστασίν σας εἰς τὸ δρᾶμα τῶν 400.000 ὑποδούλων ἀδειφῶν μας τῆς Βορείου Ἡπείρου. Εἰς ἐποχὴν, μάλιστα, ποσὸς ἐ λίθιας τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ μαραίνει τὰ Ἑλληνικὰ νειατα, εἶναι πολὺ παρῆγορον τὸ γεγονός, ὅτι ὑπάρχουν Ἑλληνόπουλα καὶ μάλιστα Ἡπειρωτόπουλα, ὅπως σεῖς, ποσὸς κρατοῦν τὴν φυχὴν ἀγνήν καὶ ἀνδρευτὸν ἀπὸ τὰ ἀντεθνικά κηρύγματα, ἐνῷ συγχρόνως διοχετεύονταν τὴν ζωτικὴν τους καὶ τὴν νεανικὴν τους δρμήν εἰς ὑψηλούς σκοπούς, ὅπως εἶναι καὶ ὁ ἔθνικὸς ἄγων διὰ τὴν λατρωσιν τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου.

Συγχαίροντες, λοιπόν, καὶ εὐχαριστοῦντες διά τὴν συμπαράστασίν σας εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπέρ τῶν σκλήρων ἀδειφῶν μας, ἀντετεχόμεθα, ἐπὶ τῷ ξένῳ Ἐτει, κάθε προκοπήν καὶ εύημερίαν, πρός χαράν τῶν συγγενῶν σας καὶ ἐλπίδος βεβαίαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπὶ τούτοις, Διατελοῦμεν

Μετ' εὐθὺν καὶ πολλῆς ἐν ἀυρίῳ ἀγάπης
σ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ
τοῦ Λαζαρίου πάτερος δεκατοτέταρτης
·Ο Δρυινούπολεως, Πιωνινιανῆς καὶ Κανίτσης Σεβαστίανος

·Υ σ τ ε ρ δ γ ρ α φ ο ν: Ιαρά τὴν ἐπιφυμίαν μου, δέν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν θεσταλονίκην διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς λορυτσᾶς, ὅπως εἴγομεν εἶπεν τὸ καλοκαρι. "Ας ἐλπίσωμεν, ὅτι τοῦτο θὰ γίνη μελλοντικῶς.

μ.δ.σ.

Οι προσπάθειες του Τμήματος Νεολαίας να εμπλουτίσει το βεστιάριο της Ηπειρώτικης Εστίας ευδοκίμησαν, χάρη στην ισχυρή θέληση και τον αγώνα που διεξάγουν όλα τα μέλη της με την συνεργασία και καθοδήγηση του Εφόρου Νεολαίας. Η προσφορά της Νεολαίας προς την Η.Ε. 5 Ηπειρωτικών στολών-περιοχής Δρόπολης- αξίας 100.000 δραχμών αποτελεί ένα ακόμη κρίκο στην αλυσίδα της εθελοντικής προσφοράς, δημιουργίας και του ενδιαφέροντος για την συνεχή άνοδο του Ηπειρωτικού πυρήνα της Βόρειας Ελλάδας.

- Η Νεολαία της Ηπειρωτικής Εστίας ευχαριστεί δημοσίως τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως, Πιωγωνιανής και Κονίτοης κ.κ. Σεβαστιανό για την τιμή που της έγινε να λάβει αντευχετήρια επιστολή για τις γιορτές των Χριστουγέννων και του Νέου Έτους.

Από την σήλη αυτή του περιοδικού εκφράζει την ευχή η συνεργασία και η συμπαράσταση του Σεβασμιώτατου να συνεχιστεί με σκοπό πάντα την εκπλήρωση των Ηπειρωτικών σκοπών.

Κοπέλες από το Γραμμένο της Ηπείρου, με την παλιά γυναικεία αμφίεση.

ST REGIS

«SAINT RHTZIS ELLAS» ΑΒΕΕ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΧΑΡΤΟΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
η τελευταία λέξη της τεχνολογίας στις
χαρτοσυσκευασίες

Το ειδικευμένο επιτελίο των τεχνικών μας
μελετά:

- * Το προϊόν σας
- * Τον μηχανισμό παραγωγής του
- * Τη διάρκεια και τις συνθήκες αποθηκεύσεώς του
- * Το μέσον και το χρόνο μεταφοράς του
- * Τον τρόπο εμπορίας του

Έτσι σας εξασφαλίζει την πλέον κατάλληλη
ασφαλή και άψογη συσκευασία για την διακίνηση
και διάθεση των προϊόντων σας

ΧΑΡΤΟΣΑΚΚΟΙ: Τσιμέντων - Μεταλλευτικών
- Χημικών - Πετροχημικών - Γεωργικών
Φαρμάκων - Λιπασμάτων - Ζωοτροφών -
Αλεύρων - Ζακχάρεως

Η SAINT RHTZIS είναι στη διάθεσή σας για τη
λύση κάθε προβλήματος συσκευασίας σας.

ST REGIS

ΒΙΟΜ. ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΒΙ.ΠΕ.Θ. (ΣΙΝΔΟΣ) Τ.Θ. 1081 ΤΗΛ. (031) 298.231—3
ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ ΠΕΛΑΤΩΝ: ΑΘΗΝΑΙ: ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 16 ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΤΗΛ. (01) 9584.286—8

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ
ΒΑΣΙΛ.ΟΛΓΑΣ 124
ΤΗΛ. 841 686**

**αντιπροσωπος
αυτοκινητων**

DATSON
θέσσαλονικης

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ Ν. ΚΙΤΣΑΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ

**ΜΕΓΑΡΟΝ "ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ"
ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ-ΒΑΣ.ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ 19 2^{ος} ορ. γρ. 30-31 ΤΗΛ. 267396 ΘΕΣ/ΝΙΚΗ**

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΠΙΜΠΑΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

**ΟΙΚΙΑ: ΤΕΛΑΜΩΝΟΣ 5 307412
ΓΡΑΦΕΙΟΝ: ΦΡΑΓΚΙΝΗ 7 ΤΗΛ. 229321 - 4^{ος} οροφος ΘΕΣ/ΝΙΚΗ**

ΙΩΣΗΦ Β. ΠΙΝΑΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

**ΜΕΓΑΡΟΝ "ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ".
ΒΑΣ.ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ 19 4^{ος} ορ αρ γρ 61-ΤΗΛ. 275808 ΘΕΣ/ΝΙΚΗ**

ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΓΑ ΚΛ. ΒΟΤΣΑΡΗ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ-ΕΚΘΕΣΙΣ ΣΚΡΑ 4 - ΤΗΛ 268 596

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ

Capriccio

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΠΛΕΚΤΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΕΩΡ ΤΣΑΒΙΔΗΣ ΕΥΜΕΝΟΥΣ 2-4 ΧΑΡΙΛΑΟΥ, ΠΡΑΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΟΥ 35
ΤΗΛ 309884, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

αντιπροσωπείαι εισαγωγών
ξυλουργικόν μπχανηράτων

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΙΝΑΣ

ΦΙΝΤΙΟΥ 18 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

VASILIOS PINAS

FINDIOU 18 – THESSALONIKI – TEL. 516.769, 517.095

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ

αντιπροσωπείαι - εισαγωγαί
υφασμάτων, δαντελλών,
κεντημάτων

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ 10 & ΦΡΑΓΚΩΝ – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΤΗΛ. 230.705, 261.670

Υποκατάστημα Αθηνών: Πανεπιστημίου 34, Τηλ. 3608553

**Βιβλιοχαρτοπωλείον
ΙΩΑΝΝΟΥ Λ. ΠΡΙΝΤΖΗ**

**Μ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ 13
ΤΗΛ. 822.947**

Α. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Ετοιμοπαράδοτα

**ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΑΙ**

ΕΚΘΕΣΙΣ: ΒΑΣ ΟΔΑΣ 192 ΤΗΛ. 412-268
ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ: Ζ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ 9 ΣΤ. ΜΑΡΤΙΟΥ ΤΗΛ. 413-825

CITROËN GS

